

**Tsargrad'ın Türkler Tarafından Ele Geçirilişi Hikâyesi'nin Yazarı ve
Yazımı Üzerine**

Altay Tayfun ÖZCAN*

Özet

Повесть о взятии Царьграда Турками (Tsar'grad'ın Türkler tarafından ele geçirilişi Hikâyesi) başlıklı Rusça bir metin, gerek çarpışmalarla ilgili canlı tasvirleri gerekse pek az kaynakta ifade edilen bilgileri ile İstanbul'un fethinin kaynakları arasında dikkat çekici bir eser olarak kabul edilegelmiştir. Bununla birlikte eserle ilgili bilimsel incelemelerin, eserin kuşatmanın kaynakları arasındaki yerinden çok bir tarihî vesika olarak değeri üzerinde odaklandığı dikkati çekmektedir. Zira, burada varlıklarından bahsedilen Patrik ve İmparatoriçe, fetih ile ilgili güvenilir hiçbir kaynakta geçmediği gibi metin içerisindeki çeşitli konuşma ve dua metinleri de hiçbir eserde zikredilmez. Diğer taraftan anlatının Leonid adlı bir din adamı tarafından Troitse-Sergieva manastırında bulunan bir versiyonunda metnin, kuşatma sırasında Osmanlı ordusunda bulunan Nestor İskender adlı bir kişi tarafından kaleme alındığının ifade edilmesine karşın kaynağın diğer versiyonlarını ihtiva eden kroniklerde bu şekilde bir ibare bulunmaz. Bazı bilim adamlarının incelemelerini, söz konusu yazma eseri anlatının en erken versiyonu olduğunu kabul ederek metnin Nestor İskender tarafından yazıldığı temeli üzerine kurmuş oldukları bir gerçekse de anlatı içerisindeki pek çok kayıt, eserin daha çok duyumlara dayanılarak hazırlandığı ve bu ham metnin ilerleyen yıllarda Rusya'da dinî ve siyasî bir ekleme sürecinden geçtiği yönünde bir izlenim vermektedir.

* Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi ABD. altayfun@gmail.com Bu çalışma sırasında İstanbul'un fethi kaynaklarının kimilerinin temininde ve buradaki bilgilerin metin ile kıyaslanması noktasında gösterdiği yardımseverlik ve gayretten ötürü Tarkan Suçıkar'a teşekkür ederim. (Makale gönderim tarihi: 27.12.2019; Makale kabul tarihi: 06.05.2020)

Bu çalışmada eserin nasıl teşkil edildiği ve İstanbul'un fethinin kaynakları arasında ne noktada bulunduğu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, İstanbul, Kuşatma, Bizans İmparatorluğu, Nestor İskender.*

On the Author and Writing of Tale Story of the Capture of Tsargrad by the Turks

Abstract

A Russian text entitled Повесть о взятии Царьграда Турками (The story of the capture of Tsargrad by Turks) has been accepted as an outstanding work among the sources on the conquest of Istanbul both with its vivid descriptions of the battles and with the information it presents which is limited to very few sources. However, the scientific researches concerning this document extraordinarily focus on its historical value rather than its place among the sources on the siege of Istanbul. Yet, let alone the Patriarch and the Empress mentioned to have existed in the text several speeches and prayers included in it are not mentioned in reliable resources. On the other hand, in a version of the narrative which was discovered in Troitse-Sergieva monastery by a man of God named Leonid, the work is stated to have been put on paper by someone named Nestor Iskender who was on the side of Ottoman Empire in the course of the enclosure. However, any confirmation of the said is absent in annals involving other versions of the work. Despite the fact that some of the scientific research is based on the assumption that the mentioned manuscript was the earliest version of the narrative, we have the impression, based on numerous records in the narrative, that the work was prepared on the basis of sensations and went through religious and political editing in Russia in the years following the event.

In this research, how the work was formed and its ranking among the sources of the conquest of Istanbul will be studied.

Key Words: *Ottomans, İstanbul, Siege, Byzantine Empire, Nestor İskender.*

Moğol idaresinde veya tesiri altında geçirdikleri 200 yıllık bir süreçten sonra Ruslar XV. yüzyılın ortalarında dış dünya ile çok daha bütünleşik yeni bir evreye adım attılar. Bu yeni sürecin en karakteristik özelliği Rusların artık sadece sınırdaş oldukları devletlere değil, sınırlarının çok ötesindeki ülkelere de ilgi gösterir hâle gelmeleriydi. Mesela 1438’de Ferrara konsiline katılmak üzere İtalya’ya giden Rus din adamlarının yolculuklarının anlatıldığı üç ayrı metin¹, dinî içeriği yanında yolculuğun hedefi olan coğrafyaya duyulan merak duygusunun da erken izlerini taşır. XV. yüzyılın ikinci yarısından kalma Derbend ve civarı ile alakalı kısa bir rapor ise Rusların Kafkasya meselelerine ilgi gösterdikleri ilk zamanların bir ürünü olarak dikkat çekicidir². Venedik elçisi Ambrogio Contarini’nin seyahatnâmesinde yer alan bir detay ise bu alanın Uzun Hasan’ın sarayına değin yayılmış olduğunu gözler önüne serer³. XV. yüzyıldaki bu ve daha başka örnekler, Rusların sınırlarının ötesindeki dünyaya ilişkin derin bir alaka hissettikleri ilk yıllara aittir. Bu alanın bir diğer yönü ise Osmanlılara yönelikti.

Rus-Osmanlı diplomatik ilişkileri XV. yüzyılın sonlarında başlamışsa da Osmanlılarla ilgili bilgilerin Rusya’ya ulaşması çok daha eskiye uzanıyordu. Mesela, *Nikon kroniği*nde Timur ile Yıldırım Bayezid

¹ D.S. Lihaçev, “Povesti Russkih Poslov kak Pamyatnik Literaturi”, *Puteşestviya Russkih Poslov XVI-XVII vv.*, red. D.S. Lihaçev, Rossiyskaya Akademii Nauk i İzdatel’stvo Nauka, Sanktpeterburg 2008, s. 324.

² Yu.K. Begunov, “Drevnerusskoe Opisanie Derbenta i Şirvana”, *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom 21/ 1965, s.126-131; V.A. Kuçkin, “Russkiy Puteşestvennik v Azerbaydjane v Pervoy Polovine XV veka”, *Voprosı İstorii*, No.3/ 1965, s. 204-205.

³ *Travels to Tana and Persia by Josafat Barbaro and Ambrogio Contarini*, Translated from Italian by W. Thomas, Hakluyt Society, London 1890, s. 144.

arasındaki mücadelelere ilişkin birtakım bahisler⁴ ile mücadelelerin ardından yaşananlara ilişkin bir anlatı⁵, kroniğin yazılmasından önceki yıllarda Rusya'ya ulaşmış bilgiler görüntüsündedir. Ancak Rusya'daki Osmanlı merakı, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u ele geçirmesiyle daha da arttı. Bunda, İstanbul'un Ruslar için tarihî, dinî ve kültür alanlarında taşıdığı ehemmiyetin önemli yer tuttuğu kuşku götürmez⁶. Nitekim Haçlı seferlerine dikkat göstermemiş kronik yazarlarının 1204'teki Latin işgaline ayrı bir önem atfetmeleri⁷, İstanbul ile ilgili herhangi bir kaydın ortaya çıkmasının en önemli nedeninin bizatihi İstanbul'un kendisi olduğuna işaret eder. Bununla birlikte kronik yazarlarının 1453'e 1204 vakasından çok daha ciddi bir özenle yaklaşmaları İstanbul'a gösterilen önem ile Osmanlı merakının birleşmesinin doğal bir neticesi olsa gerektir⁸.

⁴ *Letopisniy Sbornik, İmenuemiy Patriarşeyu ili Nikonovskoyu Letopis'yu*, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey (Bundan sonra PSRL), Tom XI, İzdannoe po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeu, Sanktpeterburg 1897, s.185.

⁵ *Letopisniy Sbornik, İmenuemiy Patriarşeyu ili Nikonovskoyu Letopis'yu*, PSRL, Tom XII, İzdannoe po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeu, Sanktpeterburg 1901, s. 3-6 (Bundan sonra PSRL XII)

⁶ Ruslar ve İstanbul arasındaki bağ ile ilgili olarak bk. G. Majeska, *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Dumbarton Oaks Publication, Washington 1984; G. Majeska, "Russian Pilgrims in Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 56/ 2002, s. 93-108; Z.V. Udal'cova, "Kiev and Constantinople: Cultural Relations before the Thirteenth Century", *The 17th International Byzantine Congress*, New York 1986, s. 399-419; A. Pamir-Dietrich, "13th-15th Century Russian Accounts of Constantinople and their Value as Historical Sources", *Russian Literature*, Vol. LX/ II, 2006, s. 227-239. Çok daha genel bir değerlendirme için bk. Z.V. Udal'tsova, "Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve", *Vizantiyskiy Vremennik*, Tom 38/ 1977, s. 20; A.T. Özcan, "Papaz Daniil'in XII. Yüzyılda İstanbul ile Kudüs Arasında Yaptığı Yolculuk", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXIV/ 2, 2009, s. 75.

⁷ *Novgorod I. kroniğinde 1204 hadisesine ayrılmış kısım için bk. N.A. Meşçerskiy, "Drevnerusskaya Povest' o Vzyatii Tsar'grada Fryagami v 1204 godu", Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturı*, Tom X/ 1961, s. 120-135; A.T. Özcan, "Novgorod I Kroniğinde İstanbul'un Latinlerce İşgali ile İlgili Kayıtlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV/ I, 2009, s. 101-116.

⁸ Rusya'da erken dönem Osmanlı merakına ilişkin pek çok hususa işaret etmek mümkünse de bunlar arasında özellikle Fatih Sultan Mehmet ile ilgili bir menkıbe son derece dikkat çekicidir. Bu menkıbe yabancı literatürde, bilhassa Rusça olmak üzere,

İstanbul'un Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi haberi kısa süre içerisinde Rusya'ya ulaşmışsa da XVI. yüzyılın hemen başlarında kaleme alınan *Simeon kroniği*nde hadiseye ilişkin sadece "Aynı senenin Mayıs 29'unda Tsar'grad Tanrısız Türkler tarafından, Mustafa Muratoviç tarafından ele geçirildi"⁹ kaydının düşülmesi, kentin düşüşünün bu yıllardaki kronik yazarlarının dikkatini pek az bir surette çektiğini gösterir¹⁰. Bununla birlikte, Grek asıllı kimselerin Rusya'ya ulaşmaları ile Rus kronik yazarlarının İstanbul'un Türkler tarafından fethine daha ciddi bir surette yaklaşmaya başladıkları görülmektedir. Bununla birlikte İstanbul'un Türklerin eline geçmesinin Rusya'da bir "hassasiyet"e dönüşmesi ancak Paleolog hanedanından Zoe'nin Rusya'ya gelişi ile başlar. Nitekim M.N. Speranskiy'in dikkati çektiği üzere *Sofiiyskiy II kroniği*nde 1481'e tarihlenmiş bir anlatı, Zoe'nin gelişiyle İstanbul'un düşüşüne ilişkin hassasiyetin ne denli yüksek bir mertebeye ulaştığını gösterir¹¹. Bu hassasiyete rağmen söz konusu

pek çok açılardan tetkik edilmişse de ülkemizdeki incelemeler de kıymetlidir. Nitekim konu önce A. Aykut ve sonrasında G. Öksüz tarafından çok yönlü incelenmiş, ardından da daha başka incelemelerde de mütala edilmiştir. Bk. A. Aykut, "İvan Perevetov ve Sultan Mehmed Menkıbesi", *Belleten*, C. 46/ 184, 1982, s.861-882; G. Öksüz, "XVI. Yüzyıl Rus Edebiyatında 'Fatih Sultan Mehmet Menkıbesi'", *Gazi Akademik Bakış*, C.6/ S.12, 2013, s. 333-346; Ö. Kapıcı, "Tsargrad'ın Düşüşü, Moskova'nın Yükselişi: Çarlık Dönemi Rus Tarih yazımında 1453 Üzerine Apokaliptik Anlatılar, Mesiyaniğin Söylemleri ve Oryantalistik Betimlemeler", *Halil İnalçık Armağanı III*, ed. A. Özcan, Doğu Batı yay., İstanbul İstanbul 2017, s.32-33; S. Acar, "Rus Nokta-i Nazarından İdeal bir Hükümdar Örneği Olarak Fatih Sultan Mehmed", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y. 4/ S. 2, 2019, s.15-20.

⁹ *Simeonovskaya Letopis'*, PSRL, Tom XVIII, İzdanoe Po Visoçayşemu Povelenuyu Arheografişeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1918, s. 208 (Bundan sonra PSRL XVIII).

¹⁰ *Simeon kroniği*ndeki kayıt ile ilgili M. Cherniavsky'nin değerlendirmesine de bk. M. Cherniavsky, "The Reception of the Council of Florence in Moscow", *Church History*, Vol.24/ 4, 1955, s. 354.

¹¹ *Sofiiyskiya Letopisi*, PSRL, Tom VI, İzdanoe po Visoçayşemu Povelenuyu Arheografişeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1853, s.232 (Bundan sonra PSRL VI). Bu kaydın değerlendirilmesi ile ilgili olarak ayrıca bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami (1453) v Russkoy Pis'mennosti XVI-XVII vekov" *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom XII/ 1956, s. 190 (Bundan sonra M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II").

bilgilerin bulunduğu kroniğin yazarının İstanbul'un düşüşüne ilişkin malumatı oldukça sınırlı bir vaziyettedir¹². Bu durum, İstanbul'un fethini takip eden ilk otuz yıllık dönemde Rusya'da İstanbul'un düşüşüne ilişkin malumatın söylentilerle kabaran "his"lerin gerisinde kaldığını göstermektedir. Ancak bu vaziyet, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde yerini İstanbul'un fethi ile ilgili teferruatlı ve gerçeğe dayanan metinlerin kroniklerin içerisine alınmasına bıraktı. Bu metinlerden birisi *Russkiy Hronograf 1512* ile *Nikon kroniğ*inde bulunan kısa bir anlatıdır¹³. M. Sobolevskiy ve sonraki bazı bilim adamları tarafından, daha sonra II. Pius adıyla Papalık makamına yükseltilecek Aeneas Sylvius'un (1405–1464) kaleme aldığı, "*De Mahumeti fidei Christianae ferali inimico et quod Constantinopolim Thraciae urbem excellentissimam armis et Christiana fide spoliaverit*" (Hıristiyanlığın azılı düşmanı Mehmet ve Trakya'daki muhteşem Constantinopolis kenti ve dindar Hıristiyanları silahla nasıl yağmaladığına dair) başlıklı Latince metnin¹⁴ Rusçaya tercümesi olduğu kabul edilen¹⁵ bu parçadan başka bir de uzun bir anlatıya sahip "Tsar'grad Hikâyesi" başlıklı bir metin daha bulunur. Bu eser, kuşatma ile ilgili canlı tasvirleri, kimi az bilinen

¹² PSRL VI, s. 180. Bununla birlikte bu kısa anlatı içerisinde dahi kuşatmada topların kullanıldığı ve Aya Sofya'nın camiye çevrildiği gibi bir takım gerçek bilgiler bulunur. M.N. Speranskiy'in değerlendirdiği şekilde bunların, Rusya'ya ulaşan söylentilerle kaynağa girdiği anlaşılmaktadır. Bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II", s. 191.

¹³ *Russkiy Hronograf Çast Vtoroya: Hronograf Zapadno-Russkoy Redaktsii*, PSRL, Tom XXII/ II, İzdannoe po Visočayşemu Poveleniyu İmperatorskoyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1914, s. 205-207; PSRL XII, s. 97-100.

¹⁴ Söz konusu başlıklı metin şuradadır: Pius, *Cosmographia seu Asiae Europaeque Descripto*, Parhisii 1509, s. 97-99.

¹⁵ B. Unbegaun, "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", *Revue des etudes slaves*, Vol. 9/ 1-2, 1929, s. 31; I. Arranz del Riego, *Estudio y Edición İnterlineal del 'Relato sobre la toma de Constantinoplaé a partir de los manuscritos HM. 281, HM. 280 y H.M. 282*, Tesis Doctoral, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2014, s.15/8. dn. M.N. Speranskiy ise metnin Grekçeden çevrildiği fikrindedir. Bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II", s.192-198. Anlatıda yer alan kimi ifadelerin Halkondil'in eserinde de bulunuyor olması, yazarın değerlendirmesini haklı çıkarır bir mahiyettedir. Ancak bu konuda ek inceleme yapmak zarureti vardır.

veya hiç bilinmeyen kayıtları ihtiva etmesiyle sadece Rus edebiyatı ve tarihçiliği açısından değil, İstanbul'un fethi açısından da ehemmiyetli bir kaynaktır. Bununla birlikte "Tsar'grad Hikâyesi", İstanbul'un fethi ile ilgili kaynaklar arasında sadece diğer kaynaklarda yer alan malumatı güçlendirmek üzere dikkat çekmiştir. Bunda, metin içerisinde yer alan kimi kayıtların diğer kaynaklarla doğrulanamaması ile metnin bazı açılardan bir edebiyat eseri görüntüsüne sahip olması etkilidir. Bugün İstanbul'un fethi ile ilgili yapılan çalışmalarda da "Tsar'grad Hikâyesi" ne ne şekilde yaklaşılması gerektiği hususunda bir karmaşanın olduğu görülür.

I

Kaynaklarda tam olarak Повесть о взятии Царьграда Турками (Tsar'grad'ın Türkler tarafından ele geçirilişi Hikâyesi) başlığı ile geçen, ancak literatürde daha kısa bir vaziyette "Tsar'grad Hikâyesi" adı altında gösterilen metin ile ilgili ilk ciddi incelemeler A.F. Bıçkov, V.A. Yakovlev, İ.İ. Sreznevskiy ve A.N. Popov tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlardan meşhur Rus dil bilimci İ.İ. Sreznevskiy (1812–1880), anlatı içerisindeki çeşitli hususları dikkate alıp metin üzerinde Grekçe tesirini ortaya koyarak metnin "eğer görgü tanıklığına dayanmıyor ise çağdaşı bir kişi tarafından veya çağdaşlarının anlattıklarına dayanarak hazırlandı"ğı hususunda görüş beyan etmiş¹⁶ ve metnin Grek asıllı kimselerin gelişleriyle birlikte Rusya'ya ulaşmış olabileceği üzerinde durmuştur¹⁷. Rus tarihi kaynakları üzerine yaptığı incelemelerle tanınmış A.N. Popov (1841–1881) ise, eserin bir Grek tarafından kaleme alındığını belirterek Grekçeden Rusçaya çevrildiği yargısında bulunmuştur¹⁸. Ancak her iki bilim adamının ölümünden sonra, Leonid

¹⁶ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest' o Tsaregrade*, *Uçenie Zapiski Vtorogo Otdeleniya Imperatorskoy Akademii Nauk*, Kniga I/ III, 1854, s.136. İ.İ. Sreznevskiy'in incelemesinin genel bir değerlendirmesi için bk. N.A. Smirnov, "İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy 'Povesti' Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya v 1453 g.", *Vizantiyskiy Vremennik*, Tom VII, 1953, s. 51.

¹⁷ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest' o Tsaregrade*, s. 137/ 94. dn.

¹⁸ A.N. Popov'un değerlendirmesi için bk. N.A. Smirnov, "İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy 'Povesti' Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya", s. 52-53, 56.

adlı bir din adamının Troitse-Sergieva Manastırı kütüphanesinde 773 numaralı el yazmasını bulmasıyla değerlendirmeler farklı bir kimliğe bürünmüştür.

Leonid'in 1886'da neşrettiği¹⁹ 773 numaralı yazma bir anda "Tsar'grad Hikâyesi"nin en eski versiyonu olarak kabul edilmeye başlandı²⁰. Bunda metnin sonunda yer alan bir not önemli yer tutuyordu. Daha önce W. Hanak ve M. Philippides tarafından İngilizceye, son yıllarda ise Gamze Öksüz ve Fatih Yapıcı tarafından Türkçeye çevrilen bu yazmada²¹ bulunup metnin diğer versiyonlarında yer almayan bu not, "Tsar'grad Hikâyesi"nin çocuk yaşta Osmanlılara esir düşerek onların safında mücadelelere katılan Nestor İskender²² adlı, doğrudan hadiselerin içinde yer alan bir kişi tarafından kaleme alındığını gösteriyordu:

¹⁹ *Povest' o Tsar'grade (ego osnovanii i vzyatii turkami v 1453 godu) Nestora İskandera XV veka, soobşç.* Arhimandrit Leonid, Sanktpeterburg 1886.

²⁰ *Troitse-Sergieva yazmasının "Tsar'grad Hikâyesi"nin en eski versiyonu olduğu kabulüne ilişkin bk. S.N. Azbelev, "K Datirovke Russkoy Povesti o Vzyatii Tsar'grada Turkami", Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi, Tom X/ 1961, s. 334, 337; M.O. Skripil', "'İstoriya' o Vzyatii Tsar'grada Turkami Nestora İskandera", Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi, Tom X/ 1954, s. 177; M. Philippides and W.K. Hanak, The Siege and the Fall of Constantinople in 1453 Historiography, Topography and Military Studies, Ashgate Publishing 2011, s. 113. L. Miletiç, G. Destunis ve B. Unbegaun ciddi bir takım deliller ortaya koyarak Leonid'in bulduğu yazmanın orijinal yazmaya yakın bir nüsha olmadığını belirtmişlerdir. Bunlardan G. Destunis en güvenilir metin olarak Voskrosenskiy kroniğinde yer alan bölümü görmüş ve bu görüş daha sonra B. Unbegaun tarafından da paylaşılmıştır. Bk. G. Destunis, "Novoizdanniy Spisok' Povesti o Tsar'grade", Jurnal Ministerstva Narodnago Prosveşçeniya, Çast CCXLIX/ 1887, s. 370; B. Unbegaun, "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", s. 16-20.*

²¹ İngilizce çevirisi: *The Tale of Constantinople (Of It's Origin and Capture by the Turks in the Year 1453 by Nestor-Iskander)*, translated and Annotated by W.K. Hanak and M. Philippides, Aristide D. Caratzas Publisher, New Rochelle 1998. Türkçe çevirisi: *Nestor-İskender, İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)*, çev. G. Öksüz ve F. Yapıcı, Heyamola yay., İstanbul 2014.

²² *Troitse-Sergieva yazmasında isim "Nestor İskender" şeklinde verilmektedir. Bk. S.N. Azbelev, "K Datirovke Russkoy Povesti o Vzyatii Tsar'grada Turkami", s. 334. Bununla birlikte biz, Türkçe literatüre uygun şekilde bu ismi "Nestor İskender" şeklinde kullanmayı tercih ettik.*

“Tüm bunları ben, günahkâr ve kanunsuz Nestor İskender, yazdım. Küçük yaşta esir düştüm ve sünnet edildim. Uzun yıllar askeri seferlerde bu lanet inançla ölmek üzere öyle ya da böyle kendimi kurtararak acı çektim. İşte bu büyük ve korkunç olayda da bir yolunu bulup işi başardım. Bazen hasta numarası yaptım, bazen saklandım, bazen arkadaşlarım yardım etti. Böylece her şeyi inceleyip her şeyi öğrenmeye fırsatım oldu. Şehrin dışında Türklerin arasında ne olduğunu detaylarıyla günbegün yazdım. Sonra Tanrı'nın izniyle şehre girdiğimizde zamanla soruşturup öğrendim ve güvenilir ve büyük insanlardan şehirde imansızlarla savaş sırasında neler olduğu konusunda bilgiler topladım. Özetle sundum ve Tanrı'nın harikulade ve korkunç kararlarını hatıra olarak Hıristiyanlara ilettim. Her şeye kadir ve hayat kaynağı kutsal üçleme, senin yüce ve âli ismine şükredip kutsanmam için, tekrar beni sürüne, otlaktaki koyunlarının yanına kabul et. Âmin”²³.

Leonid 773 nolu yazmayı, “diğerleri tarafından kopya edilen ve metnin en eski versiyonu” olarak takdim etmesine²⁴ karşın, anlatının benzer versiyonlarının ihtiva edildiği 1520'lerden önce kaleme alınmış *Russkiy Hronograf 1512 redaksiyonu*²⁵ ile yine XV. yüzyılın başlarında kaleme alınan *Voskrosenskiy* ve aynı yüzyılın ortalarında teşkil edilen *Nikon kroniklerinde* “Nestor İskender notu”nun yer almamasını²⁶ izah

²³ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 68-69.

²⁴ B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s.15.

²⁵ A.A. Şahmatov'un görüşü için bk. M.O. Skripil', “‘İstoriya’ o Vzyatii Tsar'grada Turkami Nestora İskandera”, s. 177. M.N. Speranskiy'e göre, anlatının *Russkiy Hronograf 1512'nin* içine girmesi 1533'te gerçekleşmiştir. Bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami (1453) v Russkoy Pis'mennosti XVI-XVII vekov” *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturı*, Tom X/ 1954, s. 144, 151 (Bundan sonra M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I”).

²⁶ *Russkiy Hronograf Çast Pervaya: Hronograf Redaktsii 1512 goda*, PSRL, Tom XXII/ I, izdannoe po Visoçayşemu Povelenyu İmperatorskoyu Arheografişeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1911, s. 458-459 (Bundan sonra PSRL XXII/I); *Prodoljenie Letopisi po Voskresenskomu Spisku*, PSRL, Tom VIII, izdannoe po Visoçayşemu Povelenyu Arheografişeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1859, s. 143-144 (Bundan sonra PSRL VIII); PSRL XII, s. 99-100.

etmesi gerekiyordu. Leonid, bu durumu, kronik yazarlarının “Nestor İskender notu”nu “*Hikâyenin halk hissiyatına olan etkisini Türkleştirilmiş (her ne kadar zoraki de olsa) ve alçakgönüllülükle kendisini ‘kanunsuz’ olarak nitelendiren birisi tarafından yazılmış olduğu bilgisiyle azaltmamak ve zayıflatmamak için*” attıkları ile izah yoluna gitmiştir²⁷. Bununla birlikte, yazarın bu fikri pek çok soruyu açıklamak noktasında eksiktir. Anlatının popüler bir hale gelmesinin ancak XVIII. yüzyılda oluşması hususunu²⁸ bir kenara koyacak olursak, mesela bu bakış açısı *Nikon kroniğinde* Bizans İmparatorları listesinin²⁹ *Troitse-Sergieva yazmasında* bulunmamasının gerekçesini açıklayamamaktadır. Acaba bu liste de halkın hissiyatına hilaf mı idi?

Yine Leonid'in bakış açısı, metinler arasındaki pek çok farklılaşmayı da izah edememektedir. Mesela II. Mehmet'in “kanunsuz”luğunu ikinci defa vurgulayan ifadelerin *Troitse-Sergieva yazmasında* yer almaması, Leonid'in izahı ile açıklanamayacak bir mahiyettedir:

*Troitse-Sergieva yazması: Сия убо вся уведевъ тогда властвующей Туркы безбожныи Магуметь Амуратовъ сынъ въ миру и въ докончанье сии с цезаремъ Константиномъ абие збираеть воя многа землю и моремъ и пришедь внезапу градъ обьступи со многою силою*³⁰.

Russkiy Hronograf 1512: властвоущоу Турки безбожному Магметоу Амуратовоу сыну и бывый тогда в мироу и докончании с православнымъ царемъ Костянтиномъ Ивановичемъ царствующемъ в Цариграде и абие безбожный магметъ брань въздвиже противоу Константина града не по чиноу но спротивоу сътвореных сложений спротивоу клятвъ въинство приведе много по

²⁷ Bk. Arşimandrit Leonid, “Önsöz yerine”, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)*, çev. G. Öksüz ve F. Yapıcı, Heyamola yay., İstanbul 2014, s. 15.

²⁸ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 139.

²⁹ İlgili kısım için bk. PSRL XII, s. 81-83. Bu konuda ayrıca bk. B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s. 13, 15.

³⁰ *Povest’ o Tsar’grade*, s. 6.

земли и по морю и ратовати нача, и пришедь внезапноу градъ обступи съ многими силами³¹.

Nikon Kroniği: властвующу Турки безбожному Магмету Амуратову сыну и бывый тогда въ миру и въдокончании съ православнымъ царемъ Константиномъ **Ивановичемъ царствующемъ въ Цариграде и абие безбожный Магметъ брань въздвиже противу Константинограда не по чину но спротиву сотвореныхъ сложений спротиву клятвъ воинство приведе много по земли и по морю и ратовати нача, и пришедь внезапноу градъ обступи со многими силами**³².

Öte yandan Rus kronik yazarlarının Moskova Knezliği'nin yükselişine paralel olarak tarihî hadiselerle siyasî bir ruh kazandırmak üzere bilgilerin içerisine kimi eklemeler yaptıkları bir gerçekse³³ de ellerinde bulunan evrak içerisindeki bilgileri atlamak veya silmek gibi bir tutum takındıklarına yönelik gelenekleri olduğunu kabul etmek pek mümkün görünmemektedir³⁴. Konuya bu açılarla yaklaşıldığı takdirde, Leonid'in

³¹ PSRL XXII/I, s. 445.

³² PSRL XII, s. 83.

³³ Mesela Rus kroniklerinde Moğollara ilişkin bilgilere yapılan eklemelerle ilgili olarak bk. V.N. Rudakov, *Mongolo-Tatarı Glazami Drevnerusskih Knijnikov Seredinı XIII-XV vv.*, İzdatel'stvo Kvadrıga, Moskva 2009, s. 145-173. Söz konusu değişimin daha genel bir analizi için bk. D.S. Lihaçev, *Stanovlenie Russkoy Literaturı XI-XVII vekov*, İzdatel'stvo Sovremennik, Moskva 1987, s. 95-101, 104-115, 120-121. Rus kroniklerinde Aleksandr Yaroslaviç Nevskiy ile ilgili kayıtlarda da benzer bir aşama bulunur. Bk. M. Isoaho, *The Image of Aleksandr Nevskiy in Medieval Russia: Warrior and Saint*, Brill Publishing, Leiden 2006, s. 315-319, 331, 334-337, 339-340, 380-381, 387.

³⁴ Mesela Altın Orda Hanı Batu'nun Yaroslav Vsevolodoviç'e huzuruna gelmesine ilişkin emri ve ardından onu Büyük Knezliğe tayinine ilişkin hadise gerek XIV. yüzyıl kaynaklarından *Lavrentiev kroniğinde* gerek XVI. yüzyılın başlarına ait *Simeon kroniğinde* ve gerekse siyasî dokunuşların içine kendisini gösterdiği *Nikon kroniğinde* benzer tonda aktarılır Krş. *Lavrent'evskaya Letopis'*, PSRL, Tom I, İzdanıoe Arheografıçeskoyu Komissieyu Akademii Nauk SSSR, Leningrad 1927, s.470; PSRL XVIII, s.65; *Letopisnyı Sbornik, İmenuemiy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, PSRL, Tom X, İzdanıoe Po Visoçayşemu Poveleniyyu Arheografıçeskoyu Komissieyu, Sanktpeterburg 1885, s. 129 (Bundan sonra PSRL X). Bu kayıt ve daha başkaları, kronik yazarlarının

bulduğu metin içerisindeki notla ilgili değerlendirmesi muteber bir fikir olmaktan çok uzak olduğu anlaşılmaktadır. Aksine, XVI. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmış kroniklerde *Troitse-Sergieva yazmasındaki* benzer bir “Nestor-İskender notu”nun bulunmamasını, kronik yazarlarının ellerinde bulunan bugüne ulaşmamış orijinal yazmanın³⁵ ortak bir şekilde bu nottan yoksun olmasıyla izah etmek ve *Troitse-Sergieva yazmasında* bulunan “Nestor-İskender notu”nun ise sadece bu yazmaya özgü, aslı bulunmayan ve sonradan yapılmış bir ilave olduğunu kabul etmek daha makul görünmektedir. 1870’lerde Troitse-Sergieva manastırındaki metinleri inceleyen -ve hatta bu sırada Despot Stefan ile ilgili 686 numaralı yazmayı³⁶ da neşreden- A.N. Popov’un Leonid’in bulunduğu yazmayı görmemiş olması *tesadüfünü* bir tarafa bırakacak olsak bile, bu metnin, benzerlerinin bulunduğu Rus kroniklerinden daha eski olduğuna ilişkin kanaatin, sadece S.N. Azbelev’in yaptığı gibi harf analizleri veya M.N. Speranskiy’in Rus edebiyatındaki usul benzerlikleri³⁷ veya M.O. Skripil’in kelime tercihlerine yönelik analizleriyle³⁸ sınırlı kalmayıp³⁹ aynı zamanda gerek metin içi ve gerekse “Nestor İskender notu”nun mürekkep analizi ile yeniden sorgulanması gerekmektedir. Vinland haritası üzerinde bile spekülasyonların yapıldığı veya Leonardo da Vinci not defterinin çok

hadiseleri anlatırken siyasî birtakım eklemeler yapmakla birlikte var olan kayıtları değiştirmek gibi bir anlayış ve tutum içerisinde bulunmadıklarını göstermektedir.

³⁵ Bu noktada, yazarların ellerinde bulunan metnin, aynı içeriğe sahip veya birbirinden farklı olduğuna yönelik bir tasavvur içinde bulunmak, kronik yazarlarına kaynaklık eden metnin *Troitse-Sergieva yazmasındaki* metinden çok daha muteber olduğuna yönelik olarak ortaya konulacak neticeyi değiştirmez, aksine bu zanni kuvvetlendirir.

³⁶ Bu yazma eserin içerisinde, Timur ve Yıldırım Bayezid ile ilgili, diğer Rus kroniklerinde bulunanlardan farklılık arz etmeyen kayıtlar vardır. Bk. *İzbornik Slavyanskih i Russkih Soçineniy i Statey Vnesennih v Hronografi Russkoy Redektsii*, sobral i İzdal A. Popov, Tipografii A.İ. Mamontova, Moskva 1869, s. 92-130.

³⁷ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 147-148, 151.

³⁸ M.O. Skripil, “‘İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 177.

³⁹ S.N. Azbelev’in incelemesi önemli tespitler içermesine karşın günümüz için yeterli derecede ikna edici değildir. Bk. S.N. Azbelev, “K Datirovke Russkoy Povesti o Vzyatii Tsar’grada Turkami”, s. 337.

daha geç dönemde kaleme alındığının tespit edildiği⁴⁰ bir dönemde bu gereklilik, bir zaruret olarak değerlendirilmelidir. Öte yandan önce G. Destunis ve sonrasında B. Unbegaun, *Troitse-Sergieva yazmasında* geçen kimi ifadelerin metnin kroniklerde yer alan versiyonlarında bulunmamasına ilişkin, yukarıda farklı bir örneği ayrıca verilen, bazı misaller vermişler ve nihayetinde bunları, *Troitse-Sergieva yazmasını* kopya eden kişinin metnini B. Unbegaun'un ifadesiyle "renkli unsurlarla parlatmak" niyetiyle alakalandırmışlardır⁴¹. Daha sonra benzer bir karşılaştırmayı yapan M.N. Speranskiy'in değerlendirmesi farklı olsa⁴² da, G. Destunis ve B. Unbegaun'un görüşleri, Leonid'in bulunduğu yazmanın, orijinal yazmaya bağlı olsa da diğer yazmalardan farklı bir surette hazırlanmış Batı Rusya diyalektiğinin tesirinde⁴³, ancak zamanında hiçbir surette popüler olmayarak kenarda kalmış bir metin olduğu yönünde ciddi bir itiraz olarak bilim camiasının dikkatine sunulmuştur.

"Tsar'grad Hikâyesi"nin Nestor İskender tarafından yazıldığı fikrine itirazlar daha da çeşitlenmiştir. Mesela "Nestor İskender notu"na güvenmeyerek anlatının İstanbul'da yaşayan Ruslardan birisi tarafından

⁴⁰ W.C. McCrone and L.B. McCrone, "The Vinland Map Ink", *The Geographical Journal*, Vol.140/2, 1974, s.212-214; G.D. Painter, "The Matter of Authenticity", *The Geographical Journal*, Vol.140/2, 1974, s. 191-194.

⁴¹ G. Destunis, "Novoizdanniy Spisok' Povesti o Tsar'grade", s. 370; B. Unbegaun, "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", s. 18-19.

⁴² M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s.153-158. Yazar bir diğer makalesinde ise "Kısa anlatı" içerisindeki bazı ifadelerin *Russskiy Hronograf*'ta bulunmasına karşın *Troitse-Sergieva yazmasında* yer almamasına işaret ederek, söz konusu yazmanın daha erken bir dönemde kaleme alındığı, *Russskiy Hronograf*'in ise ekleme gördüğünü ifade etmiştir. Bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II", s. 197. Ancak bu değerlendirmede, ilgili kayıtların, *Troitse-Sergieva yazmasında* atlanıp *Russskiy Hronograf*'ta korunmuş kayıtlardan kopya edilerek oluşturulmuş olma ihtimalinin bir izi bulunmamaktadır. Tüm çekiciliğine karşın, bu tartışmanın metin ile ilgili tartışmalarda bir netice veremeyeceğini düşünüyoruz. Zira her iki anlatının ne zaman kaleme alındıkları hususunda ikna edici verilerin bulunmaması, yapılacak saptamaların sağlıklı bir zeminden kopmasından başka bir netice vermez.

⁴³ B. Unbegaun'un tespitine bk. B. Unbegaun, "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", s. 19-20.

kaleme alındığını kabul eden A.İ. Sobolevskiy'i⁴⁴, metin içerisindeki kimi ifadelerin Balkan diyalektiğine uygunluğuna dikkat çekerek anlatının bir Bulgar veya bir Sırp tarafından kaleme alındığını savunan C. Mijatoviç'i⁴⁵ anmak gerekir. Yine Nestor İskender tarafından kaleme alınan eserin daha sonraki yıllarda Rus edebiyatına yetkin bir kimse tarafından yeniden şekillendirildiğini kabul eden, sonraki yıllarda kaleme aldığı incelemede ise anlatının daha çok görgü tanıklarının veya çağdaşlarının notlarına dayanılarak hazırlandığını ifade eden M.N. Speranskiy'in değerlendirmeleri de önemlidir⁴⁶. Metin içerisindeki bilgilerden hareketle metnin içinde Nestor İskender'in günlüğünün de yer aldığı birden fazla eserin bir araya getirilmiş hâli olduğunu düşünen G.P. Belçenko ile N.A. Smirnov'u⁴⁷ ve onların görüşlerine bağlı kalan G. Dell'Agata'yı⁴⁸ da yine bu bağlamda zikretmek gerekir⁴⁹. Bununla

⁴⁴ A.İ. Sobolevskiy, *Perevodnaya Literatura Moskovskoy Rusi XIV-XVII vekov*, İzvestiya Otdeleniya Russkogo Yazıkı i Slovesnosti İmperatorskoy Akademii Nauk, Sanktpeterburg 1903, s. 13.

⁴⁵ C. Mijatovich, *Constantine The Last Emperor of the Greeks or the Conquest of Constantinople by the Turks (A.D. 1453)*, London 1892, s.233-234. Yazarın görüşü ile ilgili olarak ayrıca bk. B. Unbegaun, "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", s. 29-30; G. Dell'Agata, "A Proposito della Povest' o Vzatii Car'grada", *Europa Orientalis*, Vol.9/ 1990, s. 60.

⁴⁶ M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 142, 143, 148, 149, 151; M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II", s. 224. Yine T. Caferov da benzer bir görüş ifade etmiştir. Onun değerlendirmesi için bk. S. Acar, "Rus Nokta-i Nazarından İdeal bir Hükümdar Örneği Olarak Fatih Sultan Mehmed", s.11-12. Ancak muhtemelen onun değerlendirmesi de Rus edebiyat uzmanlarının çıkarımlarına dayanıyordu.

⁴⁷ N.A. Smirnov, "İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy 'Povesti' Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya", s. 55-56. G.P. Belçenko'nun görüşleri için bk. G. Öksüz ve F. Yapıcı, "Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi", *Bilig*, S.76/ 2016, s. 36; N.A. Smirnov, "İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy 'Povesti' Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya", s. 57.

⁴⁸ G. Dell'Agata, "A Proposito della Povest' o Vzatii Car'grada", s. 63-64.

⁴⁹ A.S. Orlov da metin içerisindeki Grek edebiyatı etkisine değinmiş, ancak bunun metnin hazırlanmasından önce Rus edebiyatına giren bilgilerle bağının olduğunu ifade etmiştir. Yazara göre metin Rusya'da Rusça olarak kaleme alınmıştır. A.S. Orlov'un görüşleri için bk. M.O. Skripil', "İstoriya' o Vzyatii Tsar'grada Turkami Nestora

birlikte konuyu ele alan araştırmacıların önemli bir kısmının “Nestor İskender notu”na epey önem vererek *Troitse-Sergieva yazmasından* başka hiçbir versiyonda kendisinden bahsedilmeyen “Nestor İskender”e bir yaşam kurguladıkları görülür. Bu kurgunun temelinde M.O. Skripil’in oldukça koyu bir taraftarı olduđu⁵⁰ metnin Rusça olarak kaleme alınmış olması “gerekliliği”ni savunan bir bakış açısı hâkimdir. Bu bakış açısı, ya metnin tamamının veya daha sonra çeşitli eklemeler gören metnin ham nüshasının “Nestor İskender” adlı bir kişi tarafından kaleme alındığını savunur.

II

G.P. Bel’çenko konuyla ilgili incelemesinde Nestor İskender’in Osmanlı sarayında görev üstlenmiş bir kişi olduğunu savunur⁵¹. M.N. Speranskiy, ise Nestor İskender’in Kırım Tatarlarına esir düşmüş bir kişi olduğunu ifade eder ve ardından G.P. Bel’çenko’ya iştirak ile Osmanlı sarayında belirli bir görev üstlenmiş bir kişi olarak tanımlar⁵². M.O. Skripil’ ise metin içerisindeki canlı mücadele tasvirlerine işaret ederek onu, Türkler safında savaşan profesyonel bir asker olarak tanımlar⁵³. Z.V. Udal’tsova da ham metnin yazarının profesyonel bir asker olduğunu kabul etmiş, ancak onun Türkler safında değil, kent içerisinde bulunan bir asker olduğunu dile getirmiştir⁵⁴. W. Hanak ve M. Philippides ise Nestor İskender’in, Moldovya taraflarında esir edilmiş ve sonrasında -metin içerisindeki topçu ateşleriyle ilgili kayıtların yaygınlığına dayanarak- Osmanlı topçu sınıfında görevlendirilmiş

İskandera”, s. 168; G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul’un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 36.

⁵⁰ Yazarın ifadelerine bk. M.O. Skripil’, “İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 183.

⁵¹ M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s.114/75 dn.

⁵² M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 142

⁵³ M.O. Skripil’, “İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 174-175, 183.

⁵⁴ Z.V. Udal’tsova, “Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami”, s. 25.

olabileceğini dile getirmişlerdir⁵⁵. Bu görüş sahipleri, değerlendirmelerini bir takım mantikî gerekçelere dayandırıyorlarsa da, metin içerisindeki bilgilerle “İskender notu”nda takdim edilen kişi arasındaki uyumsuzluk noktalarına aynı özenle yaklaşmadıkları görülür. Bu konuda pek çok hususa işaret edebilmek mümkünse de metin yazarının Fatih Sultan Mehmet’in kenti ele geçirip Aya Sofya kilisesi önüne gelip “yere kapandığı”nı ifade etmesi⁵⁶ ile aynı hadiseden bahseden Dukas’ın yaşananları dinî bir takım hususiyetlerle izahı⁵⁷ karşılaştırıldığında, “Tsar’grad Hikâyesi”ndeki beyanın, “İskender notu”nda takdim edilen “küçük yaşta sünnet edilen ve İslam’a katlanmak zorunda kalan” bir kimsenin notu ile ilişkilendirmek oldukça zor görünmektedir. Aynı şekilde, Osmanlı ordusunda vazife alarak İstanbul kuşatmasına katılan Mihail Konstantinoviç’in de İslam ile ilgili bilgilerinin namaz, oruç, ramazan bayramı, cami, sadaka, kurban, domuz eti yememe, sünnet olma, ezan gibi konuları -yer yer hataları görülmesine rağmen- içermesine⁵⁸ karşın “Tsar’grad Hikâyesi”nde İslam ile ilgili hiçbir gerçekçi bilgi bulunmamaktadır. Bu hususlar, “İskender notu” ile metin arasında ciddi bir tezat hâlinin varlığını göstermektedir. Öte yandan metin yazarı “*Türkler on dördüncü gün kendi rezil dualarını haykırarak...*” derken⁵⁹, aynı mücadelelere temas eden yazarların bunu daha doğru bir dinî içerikle gösterdikleri

⁵⁵ W.K. Hanak and M. Philippides, “Introduction”, *The Tale of Constantinople (Of It's Origin and Capture by the Turks in the Year 1453 by Nestor-Iskander)*, translated and Annotated by W.K. Hanak and M. Philippides, Aristide D. Caratzas Publisher, New Rochelle 1998, s.2; M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 114.

⁵⁶ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 64.

⁵⁷ “Mihail Ducas”, *1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 125. V. Mirmiroğlu’nun çevirisinin, eğer farklı hususiyette bir yazma kullanmamış ise, bu noktada yanıltıcı bir vaziyette olduğu dikkati çeker. Krş. Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. Vl. Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü yay., İstanbul 1956, s.184; Ducae, “Historia Byzantina”, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonnae 1834, s. 208-209.

⁵⁸ *Bir Yeniçeri'nin Hatıratı*, çeviren ve yayıma hazırlayan K. Beydilli, Tatav yay., İstanbul, 2003, s. 3-11.

⁵⁹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 64.

görülür⁶⁰. Bu durum, metin yazarının, Türklerin dinine ilişkin bilgilerinin zayıflığı bir tarafa kulak aşinalığına bile sahip olmadığına ve Osmanlılarla bir süre için bile olsa bir arada bulunmadığına işaret eder.

Diğer taraftan “İskender notu”nda “*Şehrin dışında Türklerin arasında ne olduğunu detaylarıyla günbegün yazdım*” denmesine⁶¹ karşın metnin tamamında B. Unbegaun⁶², M.N. Speranskiy⁶³, A.N. Smirnov⁶⁴, Z.V. Udal’tsova⁶⁵ ile W. Hanak ve M. Philippides’in⁶⁶ dikkati

⁶⁰ “Sakızlı Leonardo”, *1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 40, 43; 16. *Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, hazırlayan Ş. Baştav, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara 1973, s. 144; Francis, *Şehir Düştü! Bizanslı tarihçi Francis’den İstanbul’un Fethi*, çev. K. Dinçmen, İletişim yay., İstanbul, 1992, s.81. Söz konusu hadise ile ilgili Cafer Çelebi ve Dolphin’in ifadelerine de bk. “Tâci Beg-zâde Cafer Çelebi”, A. Pertusi, *İstanbul’un Fethi*, C.2, (İstanbul’un Fethi Dünyadaki Yankısı), tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen M.H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004 (Bundan sonra Pertusi II), s.141; Zorzo Dolfin, “1453 Yılında İstanbul Muhasarası ve Zaptı”, trc. Suat Sinanoğlu – Samim Sinanoğlu, *Fâtih ve İstanbul*, 1/ 1, 1953, s. 43, 46.

⁶¹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 68.

⁶² B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s. 26.

⁶³ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 139-141. Yazar, anlatının kent merkezli olarak aktarılmasını, metnin kuşatanların tasvirinden çok kuşatma altındaki kentin tasviri olarak hazırlanmasıyla ilgili görür. Ona göre, metin içerisinde Türklerle ilgili bilgilerin varlığı, anlatı yazarının Türkler arasında bulunduğu hususunda delil teşkil etmektedir. Yazar, metin içerisinde kent ile ilgili bilgilerin fazlalığını ise “Nestor İskender” notundaki bilgilere benzer surette, metin yazarının kente girişinden sonra halk ile yaptığı görüşmelere bağlar.

⁶⁴ N.A. Smirnov, “İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy ‘Povesti’ Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya”, s. 68.

⁶⁵ Z.V. Udal’tsova, “Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami”, s. 25.

⁶⁶ M. Philippides ve W. Hanak, metnin yazarı olarak kabul ettikleri Nestor İskender’in anlatısını kent içerisinden birisi gibi aktarmasını onun 18 Nisan’da bir yolunu bulup kente kaçmayı başararak ilgili görürler. Yazarlar, onun savunma hattında bulunduğu ilişkin görüşlerini eserin bir diğer yerinde yineledikleri gibi, bir diğer sayfasında ise onun “klasik görüşün kabul ettiği gibi Türklerin safında olmadığı”nı belirtirler. Bunu, metin yazarının İmparatorun muhafız kıtasında olabileceğine ilişkin görüşleri takip eder. Bütün bu fikirleri bütünlüklü olarak ortaya koyabilmek pek zor

çektikleri üzere kent merkezli bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu durum, her ne kadar “İskender notu”nda “*Sonra Tanrı'nın izniyle şehre girdiğimizde zamanla soruşturup öğrendim ve güvenilir ve büyük insanlardan şehirde imansızlarla savaş sırasında neler olduğu konusunda bilgiler topladım*” ifadesi⁶⁷ ile paralel bir durum yaratsa da anlatının *Russkiy Hronograf 1512* ve *Nikon kroniği*ndeki versiyonlarda II. Mehmet'in kenti kuşatmak üzere Aralık ayında⁶⁸ ilerlediğinin ifade edilmesi⁶⁹, Osmanlı ordusunda asker olarak bulunduğu ifade edilen bir

görülmektedir. İlgili ifadeler için bk. M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 114, 116, 120.

⁶⁷ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 68.

⁶⁸ Buradaki bilgileri özetlemek suretiyle kopya etmiş olan *Holmogorskaya kroniği*nde 6 Aralık tarihi verilir. Bk. *Holmogorskaya Letopis'*, PSRL, Tom. XXXIII, Akademiya Nauk SSSR, İzdatel'stvo Nauka, Leningrad 1977, s. 110.

⁶⁹ PSRL XXII/ I, s. 446; PSRL XII, s. 83. Buradaki kronoloji ile ilgili değerlendirmesinde M.N. Speranskiy, söz konusu ayrıntının metnin orijinalinde bulunmayan bir ekleme ile söz konusu kroniklerdeki anlatı metninin içerisine girdiğine ilişkin yorumu “ustaca” olmakla birlikte ikna edicilikten uzaktır. Bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I”, s. 160-161. “Aralık ayı” ibaresinin sadece *Russkiy Hronograf 1512* ve *Nikon kroniği*ndeki versiyonlarına özgü bir yazım hatasından kaynaklandığını varsaymak pek mümkün görünmemektedir. Nitekim metnin ilerleyen kısımlarında Mayıs ayı içerisindeki bir konuşmada Türklerin kenti beş aydır kuşattıkları ifade edilir ve bu tarihlemeyi kentin etrafının güvensiz olduğu gibi bir tarih olarak değil, doğrudan II. Mehmet'in kent önlerine geliş tarihi olarak ifade eder. Bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.44; PSRL XXII/ I, s.451; PSRL XII, s.89. Bu durum, daha önce B. Unbegaun'un da dile getirdiği üzere yazarın bu noktadaki bakış açısının “kente hapsolmuş bir kentlinin hissiyatı” ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bk. B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s. 26. Nitekim Aralık ayı içerisinde Osmanlı ordusunun kent önlerinde bulunmamasına karşın kenti fiili bir abluka altına aldıklarına işaret eden bilgiler Aralık ayında kent ahali üzerine bir kuşatılmışlık hissiyatının oluşmasının doğal bir durum olabileceğine işaret eder. Bk. Nicolo Barbaro, *Konstantiniye'den İstanbul'a*, çev. M. Tan, Moralite yay., İstanbul 2007, s. 101-105; “Kiev'li İsidoro”, A. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, C.1, (Çağdaşlarının Tanıklığı), tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen M.H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004 (Bundan sonra Pertusi I), s. 138. Kemal de kuşatmanın dört ay sürdüğünü ifade ile söz konusu hissini en azından kuşatmanın başlamasından önce kent civarında bulunan Osmanlı askerinin hissiyatını yansıtır. Bk. Kemal, *Selâtin-nâme*, Haz. Necdet Öztürk, TTK yay., Ankara 2001, s. 166. Dolfin de deniz yolunun kapanmış

kişi için ciddi bir tarihleme hatası olarak karşımıza çıkar. Nitekim II. Mehmet, pek çok kaynakta zikredildiği üzere kenti kuşatmak üzere Edirne'den 23 Mart 1453 Cuma günü yola çıkmış⁷⁰ ve Kritovulos'un ifadesiyle 10 günlük bir yürüyüş ile Francis'e göre 4 Nisan Barbaro'ya göre ise 5 Nisan gece saat 8–9 sularında İstanbul önlerine varmıştır⁷¹.

Yazarın diğer kronolojik verileri de daha başka kaynaklardaki kronolojiye uyum göstermez. İ.İ. Sreznevskiy, anlatı ile ilgili kıymetli incelemesinde metnin kronolojisini sağlam bir esas üzerine yerleştirmeye gayret ederken tespitlerinin yanına soru işareti koymasındaki neden de metnin kronolojik değerinin zayıflığından ileri geliyordu. Mayıs ayı ile birlikte bu kronolojinin daha sağlam bir temel kazandığı doğrusa da, aşağıda ele alınacağı üzere, bu tarihlerde de birkaç günlük sapmalar bulunur. Mesela yazarın “21 Mayıs'ta bizim günahlarımız yüzünden şehirde korkunç bir alamet belirdi. Cumaya bağlanan gece (...)” demesine⁷² karşın İ.İ. Sreznevskiy, Cumaya bağlayan gece”nin aslında kronolojik olarak 24 Mayıs akşamına denk geldiğini belirtir⁷³ ki diğer kaynaklarda da bu hadise 24 Mayıs tarihlenmektedir⁷⁴. Diğer taraftan, daha başka kaynaklarda Mayıs ayının sonlarında gerçekleştiği ifade edilen kimi hadiseler bu eserde kuşatmanın erken safhasında olmuş gibi aktarılır⁷⁵.

durumunu ifade eder. Bk. Zorzo Dolfin, “1453 Yılında İstanbul Muhasarası ve Zaptı”, s. 24.

⁷⁰ K.M Setton, *The Papacy and the Levant (1204–1571)*, Vol. II, The American Philosophical Society, Philadelphia 1987, s. 112.

⁷¹ K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 112-113.

⁷² Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 46; PSRL XXII/ I, s. 452; PSRL XII, s. 90.

⁷³ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest' o Tsaregrade*, s. 122. Leonid de onun bu görüşünü izler. Bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 46/ 59. dn.

⁷⁴ Francis, *Şehir Düştü*, s. 73-75.

⁷⁵ Bu türden kayıtlar, Tarkan Suçıkar tarafından yayıma hazırlanan ve ilerleyen bir tarihte yayımlanacak, bu makalenin Osmanlı kaynakları özelinde değerlendirildiği “Tsar'grad Hikâyesi'nin İstanbul'un Fethinin Kaynakları Arasındaki Yeri Üzerine” başlıklı makalede ele alınmıştır.

Metindeki bu ve daha başka kronolojik hatalar⁷⁶, “düzenli bir günlük tutan” bir kişinin titizliğinden çok, hadiseler hakkındaki bilgilerini, kronolojik mülahazaları silikleşmiş tanıklardan duyan bir kişi tarafından hazırlandığı hususunda bir öngörüü beraberinde getirir. Metin içerisinde kimi bilgilerin dedikoduvârî bir takım özellik göstermesi de bu öngörüü destekler. Mesela yazar, kuşatma sırasında birden fazla kez İmparatoriçe’den bahseder⁷⁷. Buna karşın XI. Konstantin, çok sayıda kaynak yazarının ifade ettiği üzere dul ve çocuksuzdu⁷⁸. XVI. yüzyılda kaleme alınmış Grekçe Anonim’de de İmparator’un eşinin ve çocuklarının varlığına ilişkin bilgilere⁷⁹ dikkat edilecek olunursa “Tsar’grad Hikâyesi”ndeki söz konusu kayıtların zamanında yaygın olan

⁷⁶ Yazar Guistiniani’nin kente gelişini, mücadeleler içerisindeki bir noktada aktarır. Oysaki Guistiniani, kuşatma başlamadan önce Nicolo Barbaro’nun günlüklerine göre 26 Ocakta kente giriş yapmıştır. Bk. Nicolo Barbaro, *Konstantiniye’den İstanbul’a*, s. 120, 121; *Kritovulos Tarihi 1451–1467*, çev. A. Çokana, Heyamola yay., İstanbul 2013, s.129. Ayrıca bk. *The Tale of Constantinople*, s. 41/ 42. dn.; K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 111/ 9.dn. Bu bir ölçüde hatalı bir kronolojik tespit olarak değerlendirilebilecekse de metin yazarının hadiseleri geriye dönük olarak anlattığı dikkati çeker. Benzer durum Sakızlı Leonardo’nun eserindeki ifadelerde de kendisini gösterir. Nitekim o da benzer bir yanlışa düşerek Guistiniani’nin kuşatmanın devam ettiği bir sırada İstanbul’a geldiğini ifade eder. Bk. “Sakızlı Leonardo”, s. 19-20.

⁷⁷ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 35, 47, 63, 66; PSRL XXII/ I, s.449, 453, 458, 459; PSRL XII, s. 86, 90, 96-97.

⁷⁸ XI. Konstantin’in ilk eşi 1428’de evlendiği Theodora Tocco 1428’de, 1441’de evlendiği Caterina Gattilusio ise 1442’de ölmüşlerdir. Bk. D.M. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları 1261–1453*, çev. B. Umar, İstanbul 2003, s. 400-401; S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü 29 Mayıs 1453*, çev. D. Türkömer, Doğan Kitap, İstanbul 2011, s. 62, 64-65; A. Pertusi, *İstanbul’un Fethi*, C.1, Çağdaşların Tanıklığı, Tercüme eden ve Tamamlayıcı Bilgiler Ekleyen M. H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004, s. 383/ 8. dn.; G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul’un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 49; *The Tale of Constantinople*, s. 123, 132/ 51. ve 91. dn.; M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 132-136. Tahta çıktıktan sonra kendisine uygun bir eş bulmak üzere görevlendirilen Sfrancis’in sonuçsuz kalan girişimleri ve XI. Konstantin ile II. Murat’ın eşi Mara’nın evlendirilmesi tasarısına ilişkin ayrıca bk. Francis, *Şehir Düştü*, s. 23-30.

⁷⁹ 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, s. 147.

bir dedikodunun⁸⁰ tesiri altında bulunan kimselerin anlatımlarına bağlı olarak metin içerisine girdiği hemen anlaşılır. II. Mehmet'in kenti ele geçirip Ayasofya önüne gelmesinden sonra XI. Konstantin'in başının huzuruna getirilmesini emrettiği ve sonrasında bir başın bulunarak Sultan'a sunulması ile ilgili anlatının⁸¹ da aynı şekilde söylentilerle ilgili olduğu görülmektedir. Nitekim bu anlatının benzerlerinin Dukas'ın eserinde ve Konstantin Mihailoviç'e atfedilen kaynaktan geçmesine karşın⁸² bunun bir şehir efsanesi olduğu muhakkaktır. Benzer bir durum kendisini, metin yazarının Türklerin, ölümlerini yakmayı veya surlardan içeriye doğru atmayı düşündüklerine ilişkin ifadeleri⁸³ ile bir diğer yerde surlardan atılan Türk cesetlerini yakmalarına ilişkin bilgileri⁸⁴ için de geçerlidir. Nitekim gerek Nicolo Barbaro'nun, Türklerin ölümlerini toplamak için surların altında ölüm tehlikesine karşı mücadele ederek onları burada bırakmadıklarını ifade etmesi⁸⁵, gerekse Osmanlıların diğer seferlerinde böylesi bir uygulamanın var olmaması⁸⁶ bu ifadelerin tarihî bir değer taşımadığı noktasında ciddi bir durum yaratır⁸⁷.

⁸⁰ W. Hanak ve M. Philippides de İmparatoriçe'nin varlığı ile ilgili kayıtların dedikoduvârî bir durum arzettiği üzerinde durmuşlardır. Bk. *The Tale of Constantinople*, s. 132/ 91. dn.

⁸¹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.65; PSRL XXII/ I, s.458; PSRL XII, s. 97.

⁸² "Mihail Ducas", s. 126-127; *Bir Yeniçeri'nin Hatıratı*, s. 59. S. Runciman da bu anlatının İtalyanlar arasında dönen bir söylence olduğunu ifade eder. Bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 150.

⁸³ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 35, 36; PSRL XXII/ I, s. 449; PSRL XII, s. 86.

⁸⁴ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.30; PSRL XXII/ I, s.447; PSRL XII, s. 85.

⁸⁵ Nicolo Barbaro, *Konstantiniye'den İstanbul'a*, s. 138.

⁸⁶ Angielesello, II. Murad zamanında bir Arnavut Beyi olan İskender'in Akçahisar'ı kuşatması sırasında hayvan leşlerini şehre attığından bahsetmesine karşın Türklerin bu şekilde bir uygulamasına değinmemesi, Osmanlı kuşatma tekniklerinde böylesi bir uygulamanın var olmadığı hususunda ciddi bir öngörü sağlar. Bk. Giovan Maria Angielesello, *Fatih'in İçoğlanı Anlatıyor Fatih Sultan Mehmet*, çev. P. Gökbar, Profil yay., İstanbul 2011, s. 27.

⁸⁷ Buna karşın W. Hanak ve M. Philippides, daha sonraki yıllarda kaleme alınan bir eserde Türklerin cesetlerini yaktıklarına ilişkin bir ifadenin bulunduğuna işaret ederek

Netice itibari ile metin ile “İskender notu” arasındaki pek çok noktada gözlemlenen tezat, anlatı içerisindeki kimi bilgilerin kuşatma ile ilgili dedikoduvârî kimi hususları içermesi, kimilerinin de kronolojik düzenden uzak olması, eserin Nestor İskender veya bir başka görgü tanığının kaleminden çıkma bir metin olmayıp “duyumlara” dayanan bir metodoloji takip eden birinin ürünü olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, İ.İ. Sreznevskiy'nin “Tsar'grad Hikâyesi”nin “eğer görgü tanıklığına dayanmıyor ise çağdaşı bir kişi tarafından veya çağdaşlarının anlattıklarına dayanarak hazırlandı”ğına ilişkin tespitinin üçüncü yönü metnin menşei ile ilgili gerçeğe en yakın değerlendirme olarak kendisini gösterir. 1954'teki incelemesinde temel anlatının Nestor İskender tarafından kaleme alındığını savunan M.N. Speranskiy'in 1956'da çalışmasının devamı mahiyetinde kaleme aldığı makalesinde İ.İ. Sereznevskiy'e yakın bir noktaya gelmesi⁸⁸, metnin en iyi surette bu görüşle izah edilebilir olmasının beraberinde getirdiği bir karar değişikliğidir.

III

“Tsar'grad Hikâyesi”nin tanıklıklara dayanan bir usulle kaleme alınması, metnin kuşatma altındaki ahalinin hislerinin de metne sinmesini beraberinde getirmiştir. Mesela metin yazarı, II. Mehmet'in İstanbul'a saldırıya geçtiği sırada XI. Konstantin ile uzlaşısını bozarak gayrı hukukî bir şekilde kente saldırdığını ifade ederken⁸⁹ II. Mehmet'in

bu kaydı doğru olarak kabul etmişlerdir. İlgili kayıt ve yazarların değerlendirmeleri için bk. *Tale of Constantinople*, s. 123/ 50. dn. Metin içerisindeki iddiaları G. Öksüz ve F. Yapıcı, yazarın hayal ürünü olarak görmüşlerdir. Bk. G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 45-46. Ortaçağ kale kuşatmalarında insan ölümlerinin kente atılmasına ilişkin bazı örnekler varsa da, buradaki bilginin gerçek bir temele sahip olmaktan çok halk söylentilerine dayandığı anlaşılmaktadır. Nitekim W. Hanak ve M. Philippides de dayandıkları kaynağın halk anlatılarına dayandığını kabul etmektedirler.

⁸⁸ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II”, s. 224.

⁸⁹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 25; PSRL XXII/ I, s. 445; PSRL XII, s. 83.

cülus töreni sırasında Bizans elçilerine söylediği sözleri⁹⁰ bilen, ancak Bizans İmparatorunun gerek söz konusu törenle eş zamanlı olarak, gerekse 1452 sonbaharında İtalya'ya gönderdiği elçilerinden⁹¹ habersiz ve Bizans İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin gerilmesinin aşamaları hususunda⁹² malumatı olmayan bir kaynak grubuna sahiptir. Dukas, Sfrancis ve Tursun Bey gibi dönemin yazarlarının kuşatmayı şahsî bir takım meselelerle alakalandırmalarına rağmen⁹³, ilişkilerin gerilmesine dair bir gerekçe ortaya koyabilmeleri, "Tsar'grad Hikâyesi"nin kaynaklarının bu meselelere hâkim olamayan sıradan insanlardan oluştuğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Kritovulos'un "Kral Konstantinos ve Polis'in sakinleri, kısa süre önce barış anlaşması imzaladıkları halde, ilişkilerdeki bu ani değişikliği hiç beklenmeyen saldırıyı ve ilan edilmemiş bir savaşla tehdit edildiklerini görünce çok şaşırıldılar"⁹⁴ sözleri ve bunu takip eden halkın ümitsizliğe kapıldığına yönelik beyanı "Tsar'grad Hikâyesi"nin kaynaklarının hissiyatı ile paralel bir özellik gösterir. Bununla birlikte metne kaynaklık eden kimselerin kuşatma sırasındaki bir takım diplomatik ilişkiler hususunda bilgi sahibi oldukları görülür. Nitekim XI. Konstantin'in elçilerini II. Mehmet'e göndermesi, ancak Sultan'ın onları hapse atması⁹⁵; kuşatmanın başladığı günlerde Bizans İmparatoru XI. Konstantin'in Mora'daki kardeşlerinden ve İtalyanlardan yardım

⁹⁰ II. Mehmet'in cülus töreni sırasında Bizans elçilerine gösterilen tutum için bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 71-72. M.N. Speranskiy bunu II. Murat ile Iohannes arasındaki anlaşma ile ilgili görmüştür. Bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 153.

⁹¹ S. Andriopoulou, *Diplomatic Communication between Byzantium and the West under the Late Palaiologoi (1354-1453)*, Unpublished Ph.D. thesis, The University of Birmingham, 2010, s. 221-222, 303-307; K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s.108-109; S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 89-90.

⁹² İlişkilerin gerilmesinin aşamalarına dair bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 75-76.

⁹³ "Mihail Ducas", s. 83-85; Tursun Bey, *Fetih Babası Fatih'in Tarihi*, Haz. Prof. Dr. Mertol Tulum, Kapı Yay., İstanbul 2013, s. 54-55.

⁹⁴ *Kritovulos Tarihi*, s. 113.

⁹⁵ Krş. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 25; PSRL XXII/ I, s.445-446; PSRL XII, s.83. Ayrıca bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 76.

istemek üzere elçilerini göndermesine ilişkin bilgileri diğer kaynaklarla uyumlu olduğu⁹⁶ gibi İmparatorun kuşatma sırasında elçilerini Fatih Sultan Mehmet'e göndermesine ilişkin kayıt da diğer kaynaklarla desteklenmektedir⁹⁷. Metin yazarının kaynakları, bu son elçilik heyetinden önce Fatih Sultan Mehmet'in kente İsmail adlı bir elçiyi göndermesine ilişkin detayı atlamış olmalarına karşın⁹⁸, Padişah'ın, Konstantin'in dilerse Mora'ya çekilebileceğine ilişkin teklifine ilişkin beyan⁹⁹, Chalcocondylas'ın "*Sultan Greklerden her yıl on kere on bin altını vergi olarak ödemelerini talep etti, fakat eğer bu koşul imkân dâhilinde değil ise kenti arkalarında bırakacaklar ve her birisi eşyaları ile birlikte her nereye istiyorlar ise gidebileceklerdi*" notu¹⁰⁰ ve Dukas'ın bu konudaki kayıtlarına¹⁰¹ uyum gösterir. Bizans İmparatorunun ikinci

⁹⁶ Krş. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.31; PSRL XXII/I, s. 447; PSRL XII, s. 85.; *Kritovulos Tarihi*, s. 119, 121. Ayrıca bk. *The Tale of Constantinople*, s. 120/ 41. dn.

⁹⁷ Krş. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.39, 40; PSRL XXII/ I, s.450; PSRL XII, s. 88; "Mihail Ducas", s.109. Bu elçilik heyeti, İsmail adlı bir Türk elçisinin kente gelişinden sonra Osmanlılara gönderilmiştir. Bk. Hoca Sâdeddin Efendi, *Tacû't Tevarih*, C. 2, hazırlayan İ. Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1992, s. 277. Söz konusu elçilik heyetine ilişkin bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 132.

⁹⁸ Söz konusu elçilik heyetine dair bk. Laonici Chalcoconylae, "Historiarum Libri Decem", *Corpus Scriptorum Historiae*, Bonnae 1843, s. 390-391; "Laonicus Chalcocondylas", *1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 58; Grekçe Anonim yazarı da bu elçiden ismini vermeksizin bahseder. Bk. 16. *Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s.140. Ayrıca bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 131-132.

⁹⁹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 39; PSRL XXII/ I, s. 450; PSRL XII, s. 88.

¹⁰⁰ Grekçe asıllı metnin Latincesi şu şekildedir: "... rex iussit renuntiare Graecis ut tributı nomine quotannis decem myriades aureorum numerent, sin condicio haec ipsis impossibilis visa fuerit, abeant relinquentes urbem singuli cum bonis suis quocunqve voluerint". Bk. Laonici Chalcoconylae, "Historiarum Libri Decem", s.391; "Laonicus Chalcocondylas", s. 58. S Runciman'ın değerlendirmesine de bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 124/ 6. dn.

¹⁰¹ "Mihail Ducas", s.109. Dolfin de Sultanın Bizans İmparatorunu kandırmak üzere elçi gönderdiğinden bahseder. Bk. Zorzo Dolfin, "1453 Yılında İstanbul Muhasarası ve Zaptı", s. 34-35.

kez yardım talebiyle elçilerini Mora ve Latin ülkelerine gönderdiğine ilişkin bilgi¹⁰² diğer kaynaklarla doğrulanamıyorsa da¹⁰³, 1453'te birbiri ardına gönderilen elçilere bakıldığında¹⁰⁴ bu kayıt diğer kaynaklara yansımamış gerçek bir bilgi değeri taşıyor olsa gerektir.

“Tsar’grad Hikâyesi”nin kaynaklarının diplomatik ilişkiler hususunda yeterli seviyede bilgiye sahip olmalarına karşın bunların mahiyeti hususunda aynı başarıyı sağlayamadıkları dikkati çeker. Mesela yazar XI. Konstantin’in Mora’daki hâkimlere ve Latinlere yönelik ilk yardım çağrısına karşın: “Ancak kardeşleri yetişemediler, çünkü kendi aralarında büyük çekişmeler vardı ve ayrıca Arnavutlarla savaşıyorlardı. İtalyanlar yardım etmek istemediler ama kendi aralarında şöyle konuştular: ‘Karışmayın, bırakın Türkler onları yensin, biz de onların elinden Çargrad’ı alalım’” şeklinde aktardığı sözler¹⁰⁵, Mora’daki Bizans mülklerinin idarecileri ile Arnavutlar arasında herhangi bir mücadele olmaması, Venediklilerin ise Kasım 1452’den itibaren İstanbul’a yardım gönderilmesi ile ilgili hummalı bir çalışma yürüttükleri dikkate alındığında gerçeği yansıtmaz¹⁰⁶. Bununla birlikte bu kayıtlar, müdafilerin, devletlerinin yardım çağrısının herhangi bir karşılık bulmaması karşısında kendilerini yalnız hissederek durumu mantıkî bir

¹⁰² Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 37; PSRL XXII/ I, s. 449; PSRL XII, s. 87.

¹⁰³ *The Tale of Constantinople*, s. 49, 124/ 53. dn.

¹⁰⁴ XI. Konstantin’in 1453’te gönderdiği elçilerin listesi A. Andriopoulou tarafından yapılmıştır. Bk. S. Andriopoulou, *Diplomatic Communication between Byzantium and the West*, s. 307-308.

¹⁰⁵ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 31; PSRL XXII/ I, s. 447; PSRL XII, s. 85.

¹⁰⁶ Kuşatma sırasında Arnavutların durumu ile Venediklilerin İstanbul’u kurtarma tasarılarına ilişkin bk. *The Tale of Constantinople*, s. 114, 41/ 31. ve 40. dn. Kuşatmanın devam ettiği sırada ve öncesinde İstanbul’a ulaşan askerî yardım ve yardım tasarılarına ilişkin bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s.77-79, 90, 91-93; K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 109, 111; F. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, Timaş yay., İstanbul 2014, s. 203-204, 209. Theodoros Spandunis ise Venediklilerin İstanbul’a yardım götürüp götürmemeyi uzun süre tartıştıklarını ve bundan ötürü de yardımın zamanında yetişmediğini ifade eder. Bk. Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, çev. N. Balta, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s. 61

takım hususiyetlerle izah yoluna giden kimselerin hissiyatını gösterir. Yazarın kaynakları, İmparatorun kardeşlerini aslında on yıl önce vuku bulan mücadeleleri gerekçe göstererek¹⁰⁷ suçlamamakta, ancak İtalyanların tutumunu bir ihanet olarak değerlendirmektedirler. Bu bakış açısının temelinde teolojik sorunlar yanında 1204'te İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesinin hatırasının da olduğu muhakkaktır. Bununla birlikte, yazarın bu beyandan hemen sonra "*Böylelikle hiç kimse yardıma gitmedi. Sadece Zustenî isimli bir Cenevizli prens yardım için iki gemi ve (her birinin içinde) seçme 600 kahramanın bulunduğu askeri ismi ile iki kadirga (kamepze) ile Çar'a geldi*" şeklinde sarf ettiği sözler¹⁰⁸, ve sonrasında Guistiniani'yi öven pek çok ifadeye bulunması¹⁰⁹, metin yazarının kaynaklarının Latinlere duyduğu öfkenin sadece kente yardıma gelmeyen kimselere yönelik olduğunu gösterir¹¹⁰. Z.V. Udal'tsova'nın dikkati çektiği üzere Sfrancis'in eserinde de bulunan¹¹¹ ve Kritovulos'un da paylaştığı anlaşılın¹¹² bu bakış açısı, metin yazarının ve bilgilerini aldığı tanıkların kesif bir Ortodoks

¹⁰⁷ Arnavutlarla Mora Despotları arasındaki mücadelelere ilişkin bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 61. Öyle görünüyor ki İmparatorun Mora'daki kardeşlerinin yardıma gelememeleri, Turhan Bey'in Mora sınırlarındaki varlığından ileri geliyordu. Turhan Bey ve oğullarının konumlanmasına dair bk. Laonici Chalcoconylae, "Historiarum Libri Decem", s. 381, 382; "Laonicus Chalcocondylas", s. 52; Francis, *Şehir Düştü*, s. 48, 49. Ayrıca bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 85.

¹⁰⁸ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 31; PSRL XXII/ I, s. 447; PSRL XII, s. 85.

¹⁰⁹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 31, 32, 33, 54, 55; PSRL XXII/I, s. 447, 448; PSRL XII, s. 85.

¹¹⁰ Metin yazarının İtalyanlara yönelik düşünceleri ile ilgili olarak ayrıca bk. G. Destunis, "Novoizdanniy Spisok' Povesti o Tsar'grade", s. 374-375; M.O. Skripil', "'İstoriya' o Vzyatii Tsar'grada Turkami Nestora İskandera", s. 181.

¹¹¹ Z.V. Udal'tsova, "O Vnutrennih Priçinah Padeniya Vizantii v XV veke", s. 103. K.M Setton ise Francis ile ilgili olarak daha farklı bir kanaat taşır. Bk. K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 123.

¹¹² Kritovulos'un, Fatih Sultan Mehmet'in kenti ele geçirilmesinden önceki hitabını paylaştığı satırda Sultan'ın İtalyan askerlerini kastederek "ancak bana kalırsa son derece güvenilmezdirler" sözlerinin Sultan'dan çok yazarın kendisinin bakış açısını yansıttığı anlaşılmaktadır. İlgili kayıt için bk. *Kritovulos Tarihi*, s. 203. Bununla birlikte yazar, Latinlerin kente yardım gönderdikleri hususunda "Tsar'grad Hikâyesi" yazarından çok daha fazla malumata sahipti. Bk. *Kritovulos Tarihi*, s. 257.

savunucusu olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan metin, kuşatma altında bulunan ahalinin Türkleri ve Fatih Sultan Mehmet'e bakış açılarını da yansıtır.

Metin satır satır incelendiğinde yazarın Türklerle ilgili ifadelerinde ciddi bir ölçülülük hâli dikkati çeker. Nitekim burada Türkler hiçbir surette aşağılanmadıkları gibi insan dışı birer varlık olarak da görülmezler. Aksine, anlatı seçici bir gözle okunduğunda metin yazarının tanıklarının Türkleri birer asker olarak takdir ettikleri de görülür. Mesela, metnin bazı noktalarında Türklerin çekildiklerine ilişkin bilgiler varsa da bunların hiçbirisinde Türkler korkarak kaçan düşmanlar olarak takdim edilmez. Aksine, onların cesaretleri, açık bir surette olmasa da, hayranlıkla karşılanır. Nitekim Murat adlı bir yeniçerinin Greklerin arasına karıştığı ve Guistiniani'yi öldürmeye teşebbüs ettiğine işaret eden ifadeler bu açıdan dikkat çekicidir¹¹³. Bu bakış açısı gerek 1204 işgali sırasında İstanbul'u yağmalayan Latin askerlerine yönelik Rus kronik yazarlarının ifadeleri¹¹⁴ ile gerekse 1453'te kentte olup bitenden bahseden kaynak yazarların ortaya koydukları Osmanlı askeri imajıyla¹¹⁵ karşılaştırıldığında, "Tsar'grad Hikâyesi"nin yazarlarının ve bilgilerine başvurduğu tanıklarının bunların hepsinden farklı bir noktada bulunduğu açık surette görülebilir. Buna karşın yazarın tanıklarının Fatih Sultan Mehmet imajı bundan çok farklıdır.

Daha önce M.N. Speranskiy ile G. Öksüz ve F. Yapıcı'nın da dikkati çektikleri üzere metinde Osmanlı Sultanı "Tanrısız", "hin", "aşağılık" ve

¹¹³ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.41; PSRL XXII/ I, s.451; PSRL XII, s. 88, 89.

¹¹⁴ A.T. Özcan, "Novgorod I Kroniğinde İstanbul'un Latinlerce İşgali ile İlgili Kayıtlar", s. 112-113.

¹¹⁵ Diğer kaynaklarda Osmanlı askeri imajına ilişkin bk. K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 130-134. Özellikle Kritovulos'un tarihî karşılaştırma ile hadiseleri açıklamaya girişmesi oldukça ilgi çekicidir. Bk. *Kritovulos Tarihi*, s. 247-257. Ayrıca bk. Laonici Chalcoconylae, "Historiarum Libri Decem", s. 397-398; "Laonicus Chalcocondylas", s. 62-63.

bunun gibi tabirlerle gösterilmesi¹¹⁶, tahta çıktığı ilk günlerden itibaren II. Mehmet'in Hıristiyanlık düşmanı olarak görülmesine uygun bir bakış açısının izlerini taşır¹¹⁷. Ancak metin yazarının II. Mehmet ile ilgili kayıtlarının çok daha ayrıntılı ve şahsi gözleme dayanır bir hâl aldığı¹¹⁸ Sultan'ın Ayasofya önlerine¹¹⁹ gelmesinden sonra bu bakış açısı ciddi bir değişimden geçer. Bu satırlar, metin yazarının bilgilerini edindiği kimselerin "II. Mehmet imajı"nın bu noktada yerini tebaasına karşı yumuşak bir muamele gösteren saygıdeğer bir hükümdar imajına terk ettiğine delalet eder¹²⁰:

"(...) Savaşta ele geçirilen ve paşaların esir aldığı boyarları ve komutanları çağırdı. Onlara teminat verdi. Hediyeler dağıttı. Onları, paşa ve sancak beyleriyle birlikte sokaklardaki, kulelerdeki şehirlilere Sultan'ın güvence veren

¹¹⁶ Bu imaja dair bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 148; G. Öksüz ve F. Yapıcı, "Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi", s. 44.

¹¹⁷ Zorzi Dolfin'in değerlendirmesi, bu dönemde II. Mehmet imajı için simge değerdedir. Bk. "Zorzi Dolfin", 1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 153. Diğer kaynaklardaki II. Mehmet imajı için bk. S. Runciman, Konstantinopolis Düştü, s. 65-66.

¹¹⁸ İlgili satırlara dair S. Runciman'ın değerlendirmesine de bk. S. Runciman, Konstantinopolis Düştü, s. 156/9. dn.

¹¹⁹ B. Unbegaun, "Tsar'grad Hikâyesi" içerisinde kentin ele geçirilişi sırasındaki yağmadan bahsedilmemesine işaret ederek metin yazarının Türklerin kente girdiği sırada gemilere çekilerek İstanbul'dan kaçanlardan birisi olduğunu düşünmüştür. Bk. B. Unbegaun, "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", s. 26. Bununla birlikte II. Mehmet'in Aya Sofya önündeki konuşmasıyla ilgili canlı tasvir ve bunun diğer kaynaklarla uyumu, B. Unbegaun'un değerlendirmesinin aksini gösterir. Öte yandan eğer yazar, Ceneviz gemileriyle birlikte İstanbul'u terk etmiş olsaydı, metinde hayranlıkla bahsettiği Guistiniani'nin Sakız adasında ölümünden de bahsetmesi beklenebilirdi. Oysaki metinde Ceneviz komutanının akıbeti hususunda hiçbir bilgi yoktur.

¹²⁰ G. Öksüz ve F. Yapıcı ise metin içerisindeki bu imaj değişimini daha önce tespit eden bilimadamlarının değerlendirmelerini -makalenin ilerleyen sayfalarında bu imaj değişikliğine işaret eden bilgilere yer vermelerine karşın- düşündürücü bulurlar. Bk. G. Öksüz ve F. Yapıcı, "Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi", s. 44, 51.

sözlerini duyurmak için yolladı: ‘Şehirdekiler savaşı durdursun. Öldürülmekten ve esir düşmekten korkmasınlar. Eğer yok derseniz hepiniz, kadınlarını ve çocuklarını kılıçtan geçirileceksiniz’. Bundan sonra mukavemet durdu. Bunu duyan Sultan çok sevindi. Şehri, sokakları ve meydanları temizlemeleri için adam yolladı. Kendisi ise tüm seçkin komutanlarıyla birlikte, patrik, din adamları, kadın ve çocukların da olduğu kalabalık bir halk topluluğunun onu beklediği büyük kiliseye açılan Aziz Roman Kapısına yöneldi. Kilise meydanına geldiğinde atından indi, yere kapandı, bir avuç toprak alıp Tanrı’ya şükrederek başından aşağı döktü. Bu heybetli binaya bakıp çok şaşırıp ve şöyle dedi: ‘Gerçekten de bu insanlar vardı ve gittiler. Onlardan sonra onlara benzer kişiler gelmeyecek’. Kutsal sunağın boş olduğunu gördü ve buraya çıktı. Patrik, din adamları ve halk gözyaşları içinde bağırdılar ve onun önünde yere kapanıp yüz sürdüler. Sultan ise el işaretiyle onları kaldırdı ve şöyle seslendi: ‘Afanasi, sana ve senin çevrendeki tüm halka sesleniyorum. Bu günden itibaren ne benim öfkemden, ne ölümden ne de esir düşmekten korkmasınlar’. Sonra dönüp sancak beylerine ve paşalara, tüm askerlere ve seçkin komutanlarına, şehir halkına, kadın ve çocuklara ölümlerine, esaretle ya da başka herhangi bir kötülükle zulmetmemelerini yasaklamalarını emretti: ‘Eğer kim ki emrimizi çiğnerse ölümlerine cezalandırılacaktır. Herkesin evlerine dönmelerini emretti, zira kehanet gerçekleşsin diye kilisenin güzelliğini ve hazineyi görmek istedi¹²¹.

Bu satırlar, Lomellino’nun ifadeleri¹²², Galata’daki ahaliye tanınan serbesiyetle ilgili berat¹²³ ve Kritovulos’un sözleri¹²⁴ ile bir arada

¹²¹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.64, 65; PSRL XXII/ I, s.458-459; PSRL XII, s. 96-97.

¹²² “Angelo Giovanni Lomellino”, *1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına

değerlendirildiğinde kentte ortaya çıkan havanın tesirinin ruhunu yansıtır bir mahiyet taşıdığı görülür. “Tsar’gad Hikâyesi” içerisinde halkın hissiyatıyla ilgili bir diğer husus, mücadeleler içerisinde bulunanların söylemleriyle kendisini gösterir. Bunlar genel olarak askerlerin, ölümlerini “Tanrı” adına bir “feda” olarak değerlendirdikleri yönündedir¹²⁵.

Sıraladığımız tüm bu örnekler, “Tsar’grad Hikâyesi”nin “İskender Notu”nda ifade edildiği şekilde İstanbul kuşatmasına şahit olan bir kişi tarafından değil de hadiseler hakkında kendisine aktarılanları kaleme almış bir kişi tarafından kaleme alındığına işaret etmektedir. Artık bu noktada, bu bilgilerin kimin tarafından yazılmış olduğu ile ilgili değerlendirmeye geçmemiz gerekmektedir.

IV

“Tsar’grad Hikâyesi” ile ilgili kıymetli incelemelerinde M.N. Speranskiy ve M.O. Skripil’, metnin bir Rus tarafından Rusça olarak kaleme alındığı fikrini savunmuşlardır¹²⁶. Bu tutumu belirli ölçüde anlamak mümkündür, zira “Tsar’grad Hikâyesi” Rus edebiyatının ikinci İgor bölümü destanı olarak görülebilecek derecede kıymetlidir. Metnin

hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 158-159. Bu kayıt için ayrıca bk. K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 135.

¹²³ Söz konusu düzenlemeye ilişkin M.H. Şakiroğlu, “Fatih Sultan Mehmet’in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.25/ 1981, s. 211-219; M. Ak, F. Başar, *İstanbul’un Fetih Günlüğü*, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2015, s. 135-136; K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 135. Bu berat bugün British Library’de (MS. Egerton 2817) bulunur. İlgili belgeye ilişkin bk. K.M Setton, *The Papacy and the Levant*, s. 135/ 92. dn.

¹²⁴ *Kritovulos Tarihi*, s. 263, 265.

¹²⁵ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 34, 54, 61; PSRL XXII/ I, s. 448, 455, 457; PSRL XII, s. 86, 93, 95. İmparatorun komutanlarına bir hitabında da bu söylemin kendisine yer bulması, bu bakış açısının müharipleri etkileyen bir yöne sahip olduğuna işaret eder. Bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 43, 53; PSRL XXII/ I, s. 451, 455; PSRL XII, s. 89, 93.

¹²⁶ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 142-143, 148, 149, 151.; M.O. Skripil’, “İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 183.

içerisindeki ibarelerin sonraki Rus yazınına örnek olmasının¹²⁷ Rus edebiyatında kimi algıları değiştirecek mahiyette olmasını bir tarafa bırakacak olsak bile, anlatı, Rus edebiyatının ilk canlı savaş tasviri olarak özel bir öneme sahiptir. Ancak pek çok bilim adamının metne yaklaşımının Rus edebiyatını “kollamak” gayretinden uzak olduğu görülür.

Metnin orijinal dilinin ne olduğu meselesine değinen ilk bilim adamı olan A.N. Popov, metnin bir Grek tarafından Grekçe olarak kaleme alındığını ve bundan sonra Rusça’ya çevrildiğini ifade etmiştir¹²⁸. Leonid’in *Troitse-Sergieva yazmasını* neşretmesi münasebetiyle kaleme aldığı makalesinde G. Destunis ise anlatı içerisindeki Grek edebiyatı mahsullerinden hareketle, metnin bir Rus tarafından Grekçe olarak kaleme alındığını ve bundan sonra Rusçaya çevrildiğini varsaymıştır¹²⁹. Metin içerisindeki Grek edebiyatı üstünlüğüne vurgu yapsa da A.S. Orlov metnin bizzat Rusya’da Rusça olarak kaleme alındığını savunmuştur¹³⁰. M.N. Speranskiy ve M.O. Skripil’ de aynı kanaati

¹²⁷ Mesela Batu’nun Ryazan’ı ele geçirmesine ilişkin anlatı içerisindeki kimi ifadeler doğrudan doğruya “Tsar’grad Hikâyesi”ndeki beyanlardan kopya edilerek oluşturulmuştur. Bk. A.S. Orlov, *Ob Osobennostyah Formy Russkikh Voiniskih Povestey (Konçaya XVII v.)*, İzdanie İmperatorskago Obşçestva İstorii i Drevnostey Rossiyskikh pri Moskovskom Universitete, Moskva 1902, s. 2. Bununla birlikte bu etkileşim, “Ryazan’ın Mahvı Hikâyesi”nin tarihî bir doküman olarak değerini azaltmaz. Söz konusu anlatı ile ilgili olarak bk. A. Aykut, “Batu Han’ın Rusya Seferi ile İlgili Ryazan’ın Batu Han Tarafından Yakılıp Yıkılması Hikayesi”, *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XIII/ S. 1–2, 1987, s. 1-13; N.K. Gudzy, *History of Early Russian Literature*, The Macmillan Company, New York 1949, s. 202-206; D.S. Lihaçev, “Povest’ o Razorenii Ryazani Batiem”, *Hudojetsvennaya Proza Kievskoy Rusi XI-XIII vekov*, Moskva 1957, s. 358-366. Benzer benzeşiklikler kimi Rusça metinler için de geçerlidir. A.S. Orlov’un verdiği örnekler yanında bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 137-138; M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami II”, s. 216, 225.

¹²⁸ N.A. Smirnov, “İstoriceskoe Znaçenie Russkoy ‘Povesti’ Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya”, s. 52-53, 56.

¹²⁹ G. Destunis, “Novoizdanniy Spisok’ Povesti o Tsar’grade”, s. 373-374.

¹³⁰ A.S. Orlov’un görüşleri için bk. M.O. Skripil’, “İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 168; G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul’un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 36.

paylaşmışlardır. Bununla birlikte M.N. Speranskiy, anlatı içerisindeki kimi ifadelerden yola çıkarak “metnin son halini kaleme alan kişi”nin Grekçe bildiği yargısında bulunmuştur¹³¹. A.N. Smirnov ise, metnin birkaç ayrı kısmın bir araya getirilmiş bir eser olduğunu savunmakla birlikte temel eserin yine Nestor İskender tarafından Rusça olarak kaleme alındığını ifade etmiştir¹³². B. Unbegaun ise metinde Guistiniani'nin adının “Zusteni” şeklinde anılmasının metnin Grekçe olarak hazırlanmadığı hususunda bir delil olduğunu ifade etmiş ve sonrasında Zusteni isminin Kuzey İtalya diyalektine benzerliğine işaretlerle metin yazarın İtalyanlarla yakın ilişkide bulunan bir kişi olduğunu ifade etmiş, ancak metnin hangi dilde kaleme alındığı hususunda açık bir görüş bildirmemiştir¹³³.

Daha önce fikir beyan edenlerden A.N. Popov, G. Destunis ve A.S. Orlov'un metinde ağır sayılabilecek bir Grek edebiyatı etkisine ilişkin değerlendirmelerinde epey haklı tarafların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu Grek edebiyatı izlerinin önemli bir kısmının doğrudan ana metin ile ilgili değil de, aşağıda ifade edilecek olduğu üzere, ham metin içerisine sokulan edebiyat unsurları ile ilgili olduğunu vurgulamak zorundayız. Ancak bu hususu bir kenara koysak bile metinde doğrudan mücadelelerle ilgili bilgilerin içinde de ağır bir Grekçe tesiri kendisini hemen belli eder. Mesela 24 Mayıs¹³⁴ tarihlenerek aktarılan Aya Sofya'nın penceresinden ateşin çıktığına ilişkin anlatı¹³⁵ içerisinde yer alan “*Nöbetçiler bunu görünce Türklerin şehri ateşe verdiğini düşünerek neler olduğunu anlamak için koştular ve yüksek sesle bağıştılar*” sözlerinden görüldüğü gibi doğrudan doğruya Türklerin sayısız meşale yakarak etrafı gündüz gibi aydınlattığına ilişkin

¹³¹ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I”, s. 152/ 1. dn.

¹³² N.A. Smirnov, “İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy ‘Povesti’ Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya”, s. 56.

¹³³ B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s.26-27.

¹³⁴ Tarihleme ile ilgili olarak bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 46/ 59. dn.

¹³⁵ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.46; PSRL XXII/ I, s. 452-453; PSRL XII, s.90.

pek çok kaynakta zikredilen hadise¹³⁶ ile alakalı ise de yazarın meseleyi kehanetle ilişkilendirerek efsanevî bir olay olarak takdim etmeye gayret ettiği dikkat çeker. Daha önce, metindeki bu hususa temas eden M.N. Speranskiy ve ardından M.O. Skripil', bu bakış açısının "*Skazanie o postroenii tserkvi Sofi Tsaregradskoy*" (İstanbul Sofya Kilisesinin İnşa Edilmesi Anlatısı) başlıklı Rusçaya çevrilmiş bir metinde yer alan Aya Sofya Kilisesinin Tanrının evi olduğuna ilişkin değerlendirmeye uygunluğuna dikkati çekerek, yazarın ifadelerinin bu anlatıdan esinlendiğini ifade etmişlerdir¹³⁷. Onlar, metnin Rusça olarak kaleme alındığını kabul ettikleri için buradaki benzerliği Rus edebiyatıyla ilişkilendirdürsünler¹³⁸ Kritovulos'un da söz konusu hadiseyi "Tsar'grad Hikâyesi" yazarından farklı bir tasvirle olsa da aynı surette değerlendirerek yaşananları Tanrı'nın İstanbul'u terk ettiği şeklinde yorumladığı görülür: "*Ertesi gün, tan vaktinden akşama kadar şehri yoğun bir sis kapladı Bu olay, Tanrının Polis'ten ayrılıp onu kendi haline bıraktığını, tamamen terk ederek ona sırtını döndüğünü gösteriyordu*"¹³⁹. Zihin yapısındaki bu ortaklık, "Tsar'grad Hikâyesi"nin ismi bilinmeyen yazarının Kritovulos ile Grekçe içerisindeki aynı edebî geleneğe mensup olduklarını ve aslında Türklerin yaktıkları ateş ile kendisini gösteren yansımayı bir kehanet olarak değerlendirdiklerini

¹³⁶ "Mihail Ducas", s.112; Nicolo Barbaro, *Konstantiniye'den İstanbul'a*, s. 178, 182; Münecçimbaşı, *Camiü'd Düvel*, hazırlayan A. Ağırakça, İnsan yay., İstanbul 1995, s. 243; "Ruhî Târihi", neşreden H.E. Cengiz, Yaşar Yücel, *Belgeler*, C.XIV/18, 1992, s. 449; Hoca Sâdeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, s. 281; 16. *Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s.144; "Laonicus Chalcocondylas", s. 58. D. Nicol de hadiseyi Türklerin meşalelerini yakmaları ile izah etmiştir. Bk. D.M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 413.

¹³⁷ M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 150-151; M.O. Skripil', "'İstoriya' o Vzyatii Tsar'grada Turkami Nestora İskandera", s. 180. Ayrıca bk. G. Öksüz ve F. Yapıcı, "Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi", s. 50.

¹³⁸ Yazarların bu husustaki değerlendirmeleri için bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 142-143, 148-149, 151; M.O. Skripil', "'İstoriya' o Vzyatii Tsar'grada Turkami Nestora İskandera", s. 183.

¹³⁹ *Kritovulos Tarihi*, s. 193.

göstermektedir¹⁴⁰. Bu Grekçe edebiyat tesirinden başka metinde unvanlarda da ağır bir Grekçe tesiri kendisini belli eder.

M.N. Speranskiy, “Tsar’grad Hikâyesi”nde kullanılan Grekçe unvanların kentin düşüşünden önceki yıllara ait Rusça metinlerde bulunduğunu ifade etmiştir¹⁴¹. Bununla birlikte anlatıda kimi unvanların “velmoj” gibi Rusça tercümesi ile verilmesine karşın pek çok unvanın olduğu gibi bırakıldığı ve metin içerisine Grekçe aslının Rusçalaştırılmış hâli ile girdiği görülmektedir. Mesela, metin içerisinde Bizans İmparatoru kimi yerlerde “Tsar” olarak gösterilirken pek çok yerde “Tsezar” unvanıyla tanımlanmasından başka yazar komutanlardan “stratig”¹⁴² ve üst düzey görevlilerden “magistra”¹⁴³ unvanlarıyla bahseder. Bir yerde “protostrator” unvanını kullanır¹⁴⁴ ve Dmitri Kentakuzen’in damadı Nicola Guidelli’den “vali” manasında “Nikolay Eparh”¹⁴⁵ olarak bahseder. John Kantakouzenos’tan bahsettiği satırlarda ise ondan, başında “büyük” manasında bir Rusça sıfatın yer aldığı “Velikiy Domestik”¹⁴⁶ unvanını kullanır. Notaras için ise bir yerde “Kir”¹⁴⁷ diğer bir yerde ise yine başında Rusça sıfatla “Velikiy Dukas”¹⁴⁸, muhtemelen Yorgios Sfrancis’i ifade etmek için ise “Logothetes”

¹⁴⁰ Buna karşın yazarın, bundan sonra ifade ettiği dinî içerikteki bilgilerin benzerlerinin ne Kritovulos’ta ne de diğer kaynaklarda geçmesi, söz konusu anlatıya yoğun bir dinî söylevin eklenmiş olduğunu düşündürmektedir.

¹⁴¹ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 149.

¹⁴² *The Tale of Constantinople*, s. 29, 55, 57, 71, 73, 77, 83, 85, 89, 91, 93. “Stratig” unvanının Grekçe kökenine ilişkin bk. M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 123.

¹⁴³ M.O. Skripil’, “‘İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 171.

¹⁴⁴ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s.126/ 77. dn. Ayrıca bk. G. Destunis, “Novoizdanniy Spisok’ Povesti o Tsar’grade”, s. 370.

¹⁴⁵ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s.121/ 60. dn.; *The Tale of Constantinople*, s. 59, 61.

¹⁴⁶ *The Tale of Constantinople*, s. 59, 93, 126, 135/ 69. ve 96. dn.; M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 130.

¹⁴⁷ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 121/ 59. dn.; *Tale of Constantinople*, s. 59, 126/ 67. dn.

¹⁴⁸ *Tale of Constantinople*, s. 93, 135/ 95. dn. Bu kullanım ile ilgili olarak ayrıca bk. M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 122.

kelimesinin Rusçalaştırılmış şekli olan “logofet” unvanını¹⁴⁹ kullanır. Yine adı belirsiz bir kişi için ise “anaktos” unvanını tercih eder ki bunun Grekçe “anaktos” unvanının Rusçalaşmış hali olduğu tespit edilmiştir¹⁵⁰. Öte yandan kent içerisindeki kimi alanlar da Latince-Grekçe formda aktarılır. Mesela *palat* ve *ipodrom* kelimeleri *palatium* ve *hippodromus* kelimelerinin Rusçalaştırılmış halidir¹⁵¹. Kimi aletlerin isimleriyle ilgili kullanımlarda da Grekçe baskınlığını korur. G. Destunis’in ifade ettiğine göre metin içerisinde bir çalgıyı ifade eden “tumban” kelimesi doğrudan doğruya Grekçe bir kelimedir¹⁵². Yine metinde geçen “Vorgan” ve “Nakr” kelimeleri de doğrudan Grekçeden alıntılanmıştır¹⁵³. Turba kelimesi ise İtalyanca menşelidir ve bu dilden Grekçeye geçmiştir¹⁵⁴. Metinde *burç* manasında kullanılan “başnya” kelimesi de İtalyanca *bastia* kelimesinden Rusçalaşmıştır¹⁵⁵. İmparatorun atını tanımlamak üzere kullandığı “faris” kelimesi de yine zamanında pahalı Arap atlarını tanımlamak üzere Grekçede kullanılan kelimelerden birisi olarak karşımıza çıkar¹⁵⁶.

Bu unvan ve terimlerin Grekçe kökenli olmasına karşın Rusçalaştırılarak ifade edilmesini, M. Philippides ve W. Hanak’ın

¹⁴⁹ “(...) *quae per Constantinum primum instat Romanae urbis implicata fatali quodam decreto sub ultimo Constantino devicta*” Bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 121/ 58. dn.; *The Tale of Constantinople*, s. 59, 126/ 70. dn. Yazarların daha sonraki görüşüne de bk. M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 130.

¹⁵⁰ Bk. *Tale of Constantinople*, s. 93/ 97. dn.

¹⁵¹ Söz konusu kelimelere ilişkin bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 105/ 13. dn.

¹⁵² İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 111/ 25. dn.; M.O. Skripil’, “İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 172.

¹⁵³ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 110/ 24. dn.

¹⁵⁴ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 111/ 25. dn.

¹⁵⁵ B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s.31.

¹⁵⁶ İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 124/ 70. dn.; *The Tale of Constantinople*, s. 72, 73. “Faris” kelimesiyle ilgili olarak bk. *The Tale of Constantinople*, s. 129/ 80. dn. Bu at öyle görünüyor ki bir Grekçe şiiire de yansıyacak derecede hayranlık uyandırmıştır. Bu hayranlık da metnin menşei üzerinde ayrı bir nokta olarak değerlendirilebilir. Söz konusu şiiire ilişkin bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 139/ 15. dn.

değerlendirdikleri şekilde metin yazarının bunları duymasıyla ilgili olabileceğini düşünmek¹⁵⁷ kuşkusuz ki mümkündür. Bununla birlikte daha önceki bir tarihte İstanbul'a gitmiş bir Rus din adamı olan Zosima'nın hipodromdan *podoroj'e* (подорожье) ve *ristanie konskoe* (рыстание конское) şeklinde bahsetmesine¹⁵⁸ bakacak olursak Rusça'yı bilen ve kente aşına olan bir kişinin bunları pekâlâ doğrudan Rusça olarak ifade etmesi daha mümkün görünebilirdi. Öte yandan, metnin bir Rus tarafından Rusça olarak kaleme alındığını kabul eden M.N. Speranskiy'in dikkati çektiği kimi kelimelerin Grekçe formunda verilmiş olması, yazarın metnin son halini veren kimsenin Grekçe bilmesinden çok, metnin Grekçe olarak kaleme alınmış olduğuna ilişkin daha ciddi bir öngörü sağlar¹⁵⁹. Diğer taraftan bazı Osmanlı görevlilerine ilişkin beyanlarda da Grekçe tesir kendisini gösterir¹⁶⁰. Bütün bu açılar bir arada değerlendirildiğinde, metin içerisindeki Grekçe terim ve tabirlerin varlığının kelime duyumundan çok ana metnin Grekçe olarak kaleme alınması ve Rusçaya tercümesi sırasında çevirmenin bu ibareleri olduğu gibi bırakmasıyla ilgili olduğunu kabul etmek daha yerli yerinde bir fikir olarak karşımıza çıkar.

Metin yazarının kimliği hususunda bir tahmin ortaya koyabilmek ise mümkün görünmemektedir. Buna karşın Z.V. Udal'tsova'nın dile getirdiği gibi¹⁶¹, metin yazarının Latinlere bakış açısının Francis'in değerlendirmesine benzerliği, yazarın, Ortodoks olduğuna, ancak bu

¹⁵⁷ Yazarların değerlendirmelerine bk. M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 124.

¹⁵⁸ Zosima'nın ifadesi için bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest' o Tsaregrade*, s. 105/ 13. dn.

¹⁵⁹ M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 152/ 1. dn.

¹⁶⁰ Öte yandan metinde "всех чинахъ вратъ мухамеда" (Muhammed'in kapısındaki tüm görevliler) ibaresini zamanın Türkçesinde kapı manasına gelen "bab" kelimesinin Rusçaya aktarımı olarak görmek ve burada "Sultanın kapı hanesi"nin ifade edildiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte G. Destunis, Dukas'ın eserinde de Yıldırım Bayezid'in saray teşkilatını ifade etmek üzere "kapı" kelimesinin kullanıldığını belirtir. Bk. G. Destunis, "Novoizdanniy Spisok' Povesti o Tsar'grade", s.375-376. Öte yandan Osmanlı tarihi ile ilgili Latince eserlerde de Osmanlı sarayını ifade etmek üzere kapı manasına gelen "porta" kelimesi sıklıkla kullanılır. Bu durum ilgili ibarenin de yine Grekçe veya Latince tesiri ile metne girdiği hususunda bir fikir vermektedir.

¹⁶¹ Z.V. Udal'tsova, "O Vnutrennih Priçinah Padeniya Vizantii v XV veke", s. 103-104.

kişinin, B. Unbegaun'un da ifade ettiği gibi, Guistiniani'nin ismini Kuzey İtalya diyalektiğine göre vermiş olması, bu kişinin Venediklilerle ticaret ilişkisi içerisinde bir kimse olduğuna ilişkin bir izlenim vermektedir. Yine İmparatorun pek çok yerde övgü dolu ifadelerle tasvir edilmesi, zamanında ahalinin ona karşı diğer kaynaklara da geçmiş sevgisinin izleri olarak karşımıza çıkar¹⁶². Öte yandan metin içerisinde bulunan kimi Türkçe kelimeler, metin yazarının Türklerle de ilişki hâlinde bulunduğuna işaret eder. Mesela metinde "Paşa" yerine "Başu"¹⁶³ ve "Beylerbeyi" yerine "Bigilarbey"¹⁶⁴ gibi Türkçe kelimeleri kullanmıştır. Buna benzer şekilde bir yerde Sancakbeyi unvanını da Türkçe olarak göstermişse¹⁶⁵ de bu unvanı üç ayrı yerde Latince'den (*flamcum vexillum*) Grekçeye geçen bir kelime olan *Flaburar* unvanı ile karşılar¹⁶⁶. Öte yandan metinde "Yanıçan", "Yagma" ve "Gaurov" gibi Türkçe veya Türkçeleşmiş kelimeler de bulunmaktadır¹⁶⁷. Ancak bunlar metnin ana kısmının yazarının Türkçeye hâkim olduğuna yönelik bir delil olarak ele alınamaz¹⁶⁸. Nitekim bu kelimelerin tamamı yabancıların gayet iyi bildikleri kelimeler olarak pek çok kaynağa girmiş durumda¹⁶⁹ olduğu gibi Yeniçeri yerine kullandığı "Yanıçan" örneğinde görüldüğü gibi

¹⁶² İstanbul ahalesinin XI. Konstantin'e bakışına ilişkin bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düşü*, s. 64.

¹⁶³ *Povest' o Tsar'grade*, s. 23, 38; PSRL XXII/ I, s. 452, 458, 459; PSRL XII, s. 90, 96-97.

¹⁶⁴ *Povest' o Tsar'grade*, s. 27, 35; PSRL XXII/ I, s. 454, 457; PSRL XII, s. 92, 95.

¹⁶⁵ *Povest' o Tsar'grade*, s. 23, 38-39; PSRL XXII/ I, s. 452, 458; PSRL XII, s. 90, 96-97.

¹⁶⁶ *Povest' o Tsar'grade*, s. 19, 31; PSRL XXII/ I, s. 455; PSRL XII, s. 89, 93. Kelime ile ilgili olarak bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest' o Tsaregrade*, s. 119/ 52. dn.; G. Destunis, "Novoizdanniy Spisok' Povesti o Tsar'grade", s. 376; *The Tale of Constantinople*, s. 125/ 60. dn.

¹⁶⁷ *Povest' o Tsar'grade*, s. 19, 21, 23; PSRL XXII/ I, s. 451, 452; PSRL XII, s. 88, 90.

¹⁶⁸ M.N. Speranskiy ise aksi görüştedir. Bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 141, 149.

¹⁶⁹ *Yeniçeri* ve *Gevur* kelimelerinin bilinirliğini bir tarafa bırakacak olursak, yağma kelimesi 1422'de İstanbul'un II. Murat tarafından kuşatılmasıyla ilgili bilgi veren İohannes Cananus'un eserindeki ifadelerle bakılacak olunursa Türk kuşatmasında bulunan kimseler için en başlıca bilinen Türkçe kelimelerden biriydi. Bk. G. Destunis, "Novoizdanniy Spisok' Povesti o Tsar'grade", s. 379, 380. Kadırga kelimesinin yabancı dillerdeki kullanımı ile ilgili olarak bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest' o Tsaregrade*, s. 112/ 31. dn.

kelimeleri aktarım gücü de oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte yine de metin yazarının Türkleri yakından takip eden bir kültür dairesine mensup olduğunu kabul etmek mümkündür.

Metin içerisindeki ifadelerle ilgili bütün unsurlar bir arada değerlendirildiğinde metnin bir Grek veya Grek edebiyatından ciddi bir şekilde etkilenmiş bir kişi tarafından Grekçe olarak kaleme alındığını varsaymak diğer ihtimallerden daha yerinde bir bakış açısı sunar. Grekçe veya Latince olarak herhangi bir versiyonunun bulunmadığı bu eserin Rusya'da ortaya çıkmasının nedeninin, Grek entelektüellerinden bazılarının İtalya'ya değil de Rusya'ya sığınmalarıyla bağlantısı kurulabilir¹⁷⁰. Nitekim çoğu İtalya'ya yerleşmiş olmakla birlikte Rusya'ya göçen Bizanslı sayısı hiç de azımsanacak bir sayıda değildi ve bunların geldikleri yeni yurttan başlarından geçenlerle ilgili bilgiler de verdikleri bilinmektedir. Nitekim Rusya Patriği İonna'nın bir evrakında Dmitri adlı bir kişinin İstanbul'dan geldiği bildirildikten sonra onun İstanbul'un ele geçirilişi hakkında pek çok hususu aktardığı ifade edilir¹⁷¹. 1464'te, İstanbul'dan Rusya'ya göçen kimselerin sayısının ciddi bir sayıya da ulaştığı görülmektedir. Bunlar arasında sanatçı ve tüccarların yanında oldukça iyi dinî eğitim almış olanlar da bulunuyordu¹⁷². Bu kimselerin geldikleri yeni yurttan çeviri faaliyetleri içerisine de girdikleri görülmektedir. John Eugenikos'un İstanbul'un düşüşü ile ilgili -ilerleyen yıllarda Rus merkezi devlet ideolojisinin bir parçası haline gelen¹⁷³- eseri 1460'larda Rusçaya çevrildiği bilinmektedir¹⁷⁴. "Tsar'grad

¹⁷⁰ M.N. Speranskiy, "Nestor İskender" tarafından yazıldığını kabul ettiği metnin Rusya'ya ulaşmasını Grek sığınmacılarla ilişkilendirilebileceğini ifade eder. Bk. M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I", s. 143/ 1. dn.

¹⁷¹ M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II", s. 190.

¹⁷² I. Sevcenko, "Byzantium and the Eastern Slavs after 1453", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol.2/ 1, 1978, s. 12; Z.V. Udal'tsova, "Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve", s. 22-23.

¹⁷³ B.L. Fonkiç, "Ioann Evgenik i ego 'Monodiya na Padenie Konstantinopolya'", *İssledovaniya Po Greçeskoj Paleografii i Kodikologii IV-XIX vv.*, Rukopisnie Pamyatniki Drevney Rusi, Moskva 2014, s. 493.

¹⁷⁴ N.A. Meşçerskiy, "Drevnerusskaya Povest' o Vzyatii Tsar'grada Fryagami v 1204 godu", s. 86; İ. Duyçev, "O Drevnerusskom Perevode 'Ridaniya' Ioanna Evgenika",

Hikâyesi”nin de benzer bir süreçte Grekçeden Rusçaya çevrildiğini kabul etmek, metnin ortaya çıkışıyla ilgili diğer değerlendirmelerle¹⁷⁵ kıyaslandığında daha makul bir yaklaşım olarak kendisini gösterir. Bununla birlikte bu ham metin içerisine Rusya’da bir ekleme sürecinin yaşandığına işaret eden hususlar vardır.

V

“Tsar’grad Hikâyesi”nin *Troitse-Sergieva yazmasının* neşri münasebetiyle kaleme aldığı makalesinde G. Destunis, metnin değişik versiyonları arasında karşılaştırma yapmış ve *Troitse-Sergieva yazmasında* bulunan kimi ifadelerin, anlatının diğer versiyonlarında yer almadığına işaret ederek bu yazmanın sonraki yıllarda eklemeler görmüş bir kopya olduğunu ifade etmişti¹⁷⁶. 1929’daki makalesinde B. Unbegaun da benzer bir kanaat ortaya koymuştur. Buna karşın yazara göre metindeki ortak ifadeler, orijinal yazmadaki ifadeleri yansıtmaktaydı¹⁷⁷. Metinde özellikle dinî içerikteki ifadelerde yoğunlaştığı dikkati çeken bu farklılaşmalara dair değerlendirmelerin teknik olarak doğru bir zemine sahip olduğu kuşku götürmez. Hakikaten *Troitse-Sergieva yazması* ile *Russkiy Hronograf 1512* ve *Nikon kronikleri* gibi “Tsar’grad Hikâyesi”nin diğer versiyonları satır satır karşılaştırıldığında bu farklılaşmaların ciddi bir boyuta ulaştığı

Vizantijskiy Vremennik, Tom XII/ 1957, s. 200; *The Tale of Constantinople*, s. 136, 137/ 103. dn.

¹⁷⁵ Mesela Z.V. Udâl’tsova, Nestor İskender’in eserini Hıristiyanlardan birisine verdiğini ve bu kimse sayesinde Rusya’ya ulaştığını ifade eder ve bu kişinin Türklerden kaçan bir Grek mi yoksa İstanbul’da bulunan bir Rus tüccarı mı olabileceğinin belirsiz olduğunu dile getirir. Bk. Z.V. Udâl’tsova, “Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve”, s. 24.

¹⁷⁶ G. Destunis, “Novoizdanniy Spisok’ Povesti o Tsar’grade”, s. 370.

¹⁷⁷ B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s. 18-19. M.N. Speranskiy ve G. Dell’Agata’nın değerlendirmeleri bundan farklıdır. Onlara göre *Troitse-Sergieva yazmasındaki* bazı hususlar, orijinal metine daha yakındır. Bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 153-358; G. Dell’Agata, “A Proposito della Povest’ o Vzyatii Car’grada”, s. 72.

görülmektedir. G. Destunis ve B. Unbegaun'un verdikleri kıymetli örnekleri bir kenara bırakacak olursak, şu iki örnek dikkat çekicidir¹⁷⁸:

Troitse-Sergieva yazması: На утриа же повеле цесарь собрати трупия и не обретоша людей вси бо бяху спяща утрудився и посла цесарь к патриарху да повелить священникомъ и дьякономъ собрати мертвыа и погresti я и абие собирающа множество священникъ и дьяконовъ и вьяша мертвыа и погребоша ихъ, бяху же число Грековъ...¹⁷⁹.

Ruskiy Hronograf 1512: Наутриа же царь повеле събрати трупия мертвых и погresti, бе же числомъ убьеныхъ славныхъ и знаемыхъ Грековъ...¹⁸⁰.

Nikon kroniği: Наутриа же царь повеле собрати трупия мертвых и погребьсти, бе же число убьеныхъ славныхъ и знаемыхъ Грековъ...¹⁸¹.

Burada görüldüğü gibi *Ruskiy Hronograf 1512* ve *Nikon kroniği*nde İmparator sadece cesetlerin gömülmesini emrederken, *Troitse-Sergieva yazması*nın içerisine patrik ve çeşitli rütbedeki din adamlarının da içine sokulduğu farklı bir kısım eklenmiştir. Buna benzer şekilde bir diğer yerde de İmparator'un Patrik'ten ricacı olduğuna ilişkin bir ekleme kendisini gösterir:

Troitse-Sergieva yazması: Въставшу же ему, рече патриарху и всемъ баляромъ да запретять с клятвою онемъ людемъ, да не възгласяють сия народомъ яко да не отпадутъ въ отчаяние и ослабеють деламъ. Патриархъ же

¹⁷⁸ Yine benzer bir karşılaştırma için bk. G. Dell'Agata, "A Proposito della Povest' o Vztatii Car'grada", s. 66-67.

¹⁷⁹ *Povest' o Tsar'grade*, s. 10.

¹⁸⁰ PSRL XXII/ I, s. 447.

¹⁸¹ PSRL XII, s. 84.

паки начать крепко увещавати цесаря да изыдетъ из града...¹⁸².

Russkiy Hronograf 1512: Воставшоу же ему, Патриархъ паки начать крепко оувещавати царя да изыдетъ из града...¹⁸³.

Nikon kroniği: Въставшу же ему, Патриархъ же паки начать крепко увещавати царя да изыдетъ из града...¹⁸⁴.

Metinde bu ve daha başka satırlarda patrik ile ilgili bilgiler bulunmasına karşın¹⁸⁵, İstanbul'un fethinin anlatıldığı güvenilir kaynakların hiçbirinde kentte bir Patriğin bulunduğu bahsedilmez¹⁸⁶. Aksine, elde bulunan kaynaklar, kentin son Patriğinin kuşatmadan birkaç yıl evvel İtalya'ya çekildiğini ve kuşatma sırasında kentte herhangi bir patriğin bulunmadığını gösterir¹⁸⁷. Bundan hareket

¹⁸² *Povest' o Tsar'grade*, s. 24-25.

¹⁸³ PSRL XXII/ I, s. 453.

¹⁸⁴ PSRL XII, s. 91.

¹⁸⁵ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 35, 36, 37, 39, 47, 48, 52, 57, 58, 61, 64, 65; PSRL XXII/ I, s. 453, 454, 456, 458, 459, ; PSRL XII, s. 91, 92, 94, 97.

¹⁸⁶ Bazı eserlerde İstanbul'da Patriğin bulunduğu ifade ediliyorsa da bunlar güvenilir değildir. Nitekim Dlogosz'un ifadeleri, yazarın meselelere çok uzakta olmasından ötürü, bir Ermeni kaynak yazarının beyanı da Patriği İmparator ile birlikte İtalya'ya kaçır göstermesinden ötürü dikkate değer değildir. Bk. "Dlugosz", A. Petrusi, İstanbul'un Fethi, C.3 (*İstanbul'un Fethine Dair Neşredilmemiş ve Az Bilinen Metinler*), tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen M.H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004, s. 168 (Bundan sonra "Dlugosz"); A.S. Anasyan, "Armyanskie Hronistı o Padenii Konstantinopolya", *Vizantiyskiy Vremennik*, Tom VII/ 1953, s. 449.

¹⁸⁷ Kentte patriğin bulunmamasıyla ilgili olarak bk. A. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, C.I , s. 383/ 8. dn; D.M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 399, 405, 421; S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 64, 74. Daha önce konuyu ele alan Z.V. Udal'tsova ile M. Philippides ve W. Hanak, metinde geçen Patrik'in Grek asıllı Rus metropoliti İsidor olabileceği üzerinde durmuşlardır. Bk. Z.V. Udal'tsova, "O Vnutrennih Priçinah Padeniya Vizantii v XV veke", *Voprosı İstorii*, No7/1953, s. 117; *The Tale of Constantinople*, s. 116, 117, 131/ 33. ve 87. dn.; M. Philippides and W.K. Hanak, *The Siege and the Fall of Constantinople*, s. 130, 131; D.M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, s. 399. Bu iddia, kuşatma sırasında İsidor'un en yüksek resmî dinî önder olması ve kentin ele geçirilmesinden sonraki yıllarda İsidor'un Papa tarafından "Constantinopolis Patriği" unvanı ile taltif edilmiş olmasından ötürü dayanaksız değilse de, epey

eden Z.V. Udal'tsova, Patrik ile ilgili ifadelerin sonradan yapılan eklemelerle anlatı içerisine girmiş olduğunu ifade etmiştir¹⁸⁸. Gerçekten de kuşatma sırasında kentte bir Patriğin bulunmaması, 12 Aralık 1452'den itibaren kentte Ortodoks geleneklere göre tatbik edilen bir dinî törenin var olmaması ve bu durumun kuşatma sırasında da bozulmaması¹⁸⁹, Z.V. Udal'tsova'nın değerlendirmesini haklı çıkaran bir durum yaratır. Bu ekleme Moskova'da yapılmış olamaz. Zira, Moskova Büyük Knezliği'nden Bizans İmparatorluğu'na gönderilen 1452 Temmuz ayında kaleme alınmış¹⁹⁰ bir nâme¹⁹¹, İstanbul'da Patriğin bulunmadığının Moskova'da daha bu tarihte biliniyor olduğunu göstermektedir. Yine Rusya'da yazılan pek çok eserde Bizans Patrikliğinin kiliseler arası birleşme kararı almasının sert sözlerle

müphemdir. Nitekim metinde Patrik'in adı Anastasi olarak kaydedilmiş olduğu gibi İsidor kuşatma sırasında kentte Katolikliğin en yüksek temsilcisi olarak bulunuyordu ve bu konumu, aşağıda da ifade edileceği üzere, Ortodoksluğa kesin olarak bağlı gözüken bir kişinin ondan Patrik olarak bahsetmesini imkânsız hale getirmektedir. Nitekim bazı kaynaklarda Lukas Notaras'a atfedilse de ahalinin bakış açısını yansıtan "*Kentte Kardinal şapkası görmektense Türk sarığı görmeyi yeğlerim*" sözü, kentte Katolikliğe bakış açısını son derece iyi şekilde yansıtmaktadır. İsidor'un kuşatma sırasında ve sonrasındaki konumu ile ahalinin Katolikliğe yaklaşımına dair bk. "Mihail Ducas", s. 100; G.G. Arnakis, "The Grek Church of Constantinople and the Ottoman Empire", *Journal of Modern History*, Vol.24/ 3, 1952, s. 236. Metinde Patriğin isminin Anastasi olarak geçtiği yerler için bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 58, 65; PSRL XXII/ I, s. 456, 459; PSRL XII, s. 94, 97. Russkiy Hronograf 1512 ve Nikon kroniğinde iki ayrı yerde daha Anastasi adı zikredilir, buna karşın bu ibareler *Troitse Sergieva yazmasında* bulunmaz. Bk. *Povest' o Tsar'grade*, s. 9, 24; PSRL XXII/ I, s. 446-447, 453; PSRL XII, s. 84, 90.

¹⁸⁸ Z.V. Udal'tsova, "Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve", s. 25.

¹⁸⁹ Kentte Ortodoks ayinlerinin kesilerek yerini Katolik törenlerinin almasına dair bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 81.

¹⁹⁰ Mektubun tarihine ilişkin bk. G. Alef, "Muscovy and the Council of Florence", *Slavic Review*, Vol. 20/ 3, 1961, s. 400.

¹⁹¹ İlgili kayıt için bk. *Russkaya İstoriçeskaya Biblioteka*, Tom Şestoy, İzdavaemaya Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1880, s. 584. Buradaki kayıt ile ilgili olarak ayrıca bk. M. Cherniavsky, "The Reception of the Council of Florence in Moscow", s. 354; B. Unbegaun, "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", s. 28.

eleştirilmesi¹⁹² metinde çizilen “dindar” Patrik imajıyla çelişir. Buna karşın İstanbul’un ele geçirilmesi ile ilgili son derece kısa bir bilginin yer aldığı *Novgorod III kroniği*nde, kuşatma altında bulunduğu sırada İstanbul’da bir patriğin bulunduğu ifade edilir. Daha da şaşırtıcı olan, bu kaynakta da patriğin isminin tıpkı “Tsar’grad Hikâyesi”nde olduğu gibi Anastasi olarak zikredilmesidir¹⁹³. Bu durum, metine yapılmış bu eklemelerin Novgorod veya Tver gibi zamanın Moskova Büyük Knezliğine karşıt siyasî kutuplarından birisinin bakış açısı ile şekillendiğini düşündürür. Belki ileride bu farklılığa dayanılarak yapılabilecek bir çalışma, metindeki Patrik ile ilgili kısımların zamanın Rusyası’ndaki siyasî durum ile yakından ilişkili bir niyet ile metne sokulduğu hususunda daha net bir netice ortaya koyabilecektir. Bununla birlikte Patrik ile ilgili eklemenin tamamen bir kurgudan ibaret olmadığı, Dlugosz ve Ermeni yazarlarının kuşatma sırasında İstanbul’da bir patriğin bulunduğuyla ilişkin ifadelerinden¹⁹⁴ anlaşılmaktadır. Bu şayanın ortaya çıkmasında II. Mehmet’in Gennadios Scholarios’a bir berat vererek 6 Ocak 1454’te onu Ortodoks Patriği ilan etmesinin de payı olduğu hususu ayrıca üzerinde düşünülebilir bir durum yaratır¹⁹⁵. Belki de İstanbul’un düşmesinden hemen sonra Gennadios’un Patriklik makamına getirilmesi çeşitli yazarlar tarafından kuşatma sırasında da

¹⁹² A. Popov, *İstoriko Literaturniy Obzor Drevne Russkih Polomiçeskoj Soçineniy Protiv Latinyan XI-XV v.*, Moskva 1875, s. 371 vd. İlgili kayıt için ayrıca bk. J. Meyendorf, “Was there ever a Third Rome? Remarks on the Byzantine Legacy in Russia”, *Rome-Constantinople-Moscow Historical and Theological Studies*, St Vladimir Seminary Press, New York 2003, s. 135.

¹⁹³ İlgili kayıt için bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 108/ 20. dn.; B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s. 28.

¹⁹⁴ “Dlugosz”, s. 168; A.S. Anasyan, “Armyanskie Hronistı o Padenii Konstantinopolya”, s. 449-450.

¹⁹⁵ Nitekim metinde Sultan’ın Patriğe yönelik ifadeleri, söz konusu beratın mahiyetinden çok uzak bir görüntü sergilemez. Fatih Sultan Mehmet’in Gennadios Scholarios’a verdiği beratla ilişkin bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s.161, 162. Gennadios’un Patrikliğe atanmasıyla ilgili olarak ayrıca bk. G.G. Arnakis, “The Grek Church of Constantinople and the Ottoman Empire”, s.237. Söz konusu berat, bunun hukukî özelliği ve Patrikliğin bundan sonraki durumu ile ilgili olarak ayrıca bk. H. İnalçık, “The Status of the Grek Orthodox Patriarch under the Ottomans”, *Turcica*, Vol. 21–23/ 1991, s. 407-436.

kentte bir patriğin bulunduğu gibi bir yanılgıya da itmiş olabilir. Ancak bu düşüncelerin bir önemi yok. Zira Anastasi adının *Novgorod III. kroniğinde* İstanbul patriği olarak yer alması, “Tsar’grad Hikâyesi”ndeki Patrik ile ilgili kayıtların kaynağına işaret eder. Bu ekleme doğrudan Rusya’da yapılmış olmalıdır ve muhit de Novgorod ve çevresindeki alandır.

“Tsar’grad Hikâyesi”nin versiyonları arasındaki farklı kayıtları kuşatma ile ilgili kimi ifadelerde de görmek mümkünse de¹⁹⁶, Patrik ile ilgili ifadelerin, İstanbul’un fethi ile alakalı diğer kaynaklarda yer almayan özellikler gösteren bir ekleme ile anlatı içerisine girmesi, anlatı içerisindeki diğer dinî özellikteki kısımlarda da benzer bir metodun takip edilmiş olabileceği şüphesine neden olmaktadır. Bu, aynı zamanda söz konusu eklemenin zamanla metinle bütünleşerek diğer versiyonlarda da standart bir kayıt hâline gelmiş olabileceği ihtimali için de geçerlidir. Bu şüphenin kimi bilim adamlarını oldukça cüretkâr bir değerlendirme içerisine de ittiği görülür. Nitekim Z.V. Udal’tsova metin içerisinde yer alan dinî törenler ve buradaki sözler ile ilgili kayıtları,

¹⁹⁶ “Tsar’grad Hikâyesi” versiyonları arasında karşılaştırmalı bir okuma, pek çok hususta metinler arasında farklılaşmaların olduğu neticesini ortaya koymaktadır. Biz yaptığımız karşılaştırma sırasında 200’e yakın farklılık tespit ettik. Bunların önemli bir kısmı kelime tercihleri düzeyinde olsa da bazı yerlerde *Troitse-Sergieva yazmasının* diğerlerinde bulunmayan ifadeleri içerdiği ile karşılaştık. Yukarıda dinî metinlerle ilgili ifade edildiğine benzer farklılaşmalar, kuşatmanın genel seyri ile ilgili kayıtlarda da bulunmaktadır. Bununla birlikte bu ek kayıtların büyük oranda edebî bir mahiyet arz ettiği veya diğer kaynaklarla uyumsuz bir yönü olduğu anlaşılır. Mesela *Troitse-Sergieva yazmasında* surlarda Türklerle mücadele eden üç asker ile ilgili ifadelerde metinler ortak bir şekilde onlardan “братеники” yani kardeş olarak bahsedilmesine karşın, *Troitse-Sergieva yazması* birkaç satır sonra getirdiği bir eklemede bunların birisinin Grek, diğerinin Macar ve üçüncüsünün de Arnavut olduğunu belirtir. Bk. *Povest’ o Tsar’grade*, s. 31, 32; Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.56. Bu husus ve daha pek çokları, *Troitse-Sergieva yazmasındaki* ifadelerin diğer kaynaklarla karşılaştırılmalı bir surette tetkikini zarurî kılar. Bununla birlikte gerek XI. Konstantin’in Guistiniani’yi kaçırın Latin askerlerine sözleri gerekse Karacabey’in kentin ele geçirildiği günkü mücadeleleri ile ilgili bilgilerine dikkat edilecek olunursa, *Troitse-Sergieva yazmasını* diğerlerinden üste çıkaracak taraflar yok değildir. İlgili kayıtlar için bk. *Povest’ o Tsar’grade*, s. 32, 35; Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 57, 60. XI. Konstantin’in sözleri aşağıdaki dipnotlarda gösterilmiştir.

sonraki bir tarihte Rusya'da asıl metin içerisine eklendiğini ifade etmiştir¹⁹⁷. Gerek metin içerisinde aktarılan dua kısımlarının, kuşatma sırasındaki konuşma kısımlarından gözle görünür derecede uzun olması, gerekse bunların çarpışmalarla ilgili ifadeleri böler şekilde araya girer bir görünüm alması¹⁹⁸ ile de desteklenebilecek bu iddia, metinde yer alan kimi ifadelerin benzerlerinin Rus kroniklerinde bulunuyor olması ile de güçlenir. Mesela müdafilerin çan seslerini duymaları üzerine birbirlerine *“Bundan böyle Hıristiyan inancı için ölelim”* şeklinde söyledikleri sözün¹⁹⁹ bir benzeri Moğolların 1259'da Novgorod'ta çıkan isyanı bastırmaları öncesinde halkın sözlerini hatırlatır: *“Onurlu bir şekilde Aziz Sofia ve melekler evi için ölelim”*²⁰⁰. Bu ifade benzerliğinin ortak bir dinî psikoloji ile oluştuğu kabul edilebilecekse de, İstanbul'dan kaçma teklifinin yapılmasına karşılık İmparatorun: *“Eğer yüce Tanrımız böyle lütfediyorsa onun gazabından nereye saklanabiliriz ki’*. *Ve şunları ekledi: ‘Benden önce gelen yüce ve şanlı kaç İmparator aynı şekilde acı çekti ve vatani için öldü. Yoksa ben son İmparator olarak böyle yapmayacak mıyım? Hayır, efendiler, hayır, burada sizlerle ölürüm daha iyi’*²⁰¹ sözleri, yine Moğolların 1238'de Vladimir önlerine gelerek

¹⁹⁷ Z.V. Udaltsova, “Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve”, s. 25.

¹⁹⁸ Bu konuda pek çok örnek verilebilecekse de metin sonlarında kentin düşüşünün an meselesi olduğu bir sırada XI. Konstantin'in mücadeleler içerisinde olduğundan bahsedildikten sonra birdenbire onun “Tanrı'nın sesini duyarak” Aya Sofya'ya gittiğini belirtir. Buradaki dua faslından sonra ise yeniden İmparatoru mücadelelerin içerisinde gösterir. Kiliseye gidış ve buradaki dua kısmı çıkarıldığında metin çok daha bütünlüklü bir metin haline gelir. Bu husus, metin içerisindeki dinî içerikteki diğer parçalarda da kendisini gösterir. Bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 61-62; PSRL XXII/ I, s. 457, 458; PSRL XII, s. 95-96.

¹⁹⁹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s.34; PSRL XXII/ I, s.448; PSRL XII, s. 86.

²⁰⁰ *Novgorodskaya Pervaya Letopis', Starşego i Mladşego İzvodov*, pod redaktsey A.N. Nasonov, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva–Leningrad 1950, s. 82, 310. Benzer bir kayıt daha başka bir olay ile ilgili olarak *Simeonovskaya Letopis'te* de bulunur. Bk. PSRL XVIII, s. 56.

²⁰¹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 47-48; PSRL XXII/ I, s. 453; PSRL XII, s. 91. Daha önceki bir kayıta buna benzer ifadeler de vardır. Bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 36, 37; PSRL XXII/ I, s. 449; PSRL XII, s. 87.

kenti kuşattıklarında, kentin savunmasıyla görevli boyar Peter'in XVI. yüzyılın başlarında kaleme alınan –ve İstanbul'un ele geçirilmesi ile ilgili ancak sınırlı bilgiler sunan- *Simeon kroniği*nde yer alan ifadelerine benzer mahiyettedir: “*Kardeşler! Onların istediklerinden ise, Altın Kapı önünde Aziz Kilise ve Ortodoks Hıristiyan inancı için ölmek daha iyidir*’ *Voyvoda Petr ayrıca dedi ki ‘bunların hepsini Tanrı bizim günahlarımızdan ötürü getirdi, kâhinin dediği gibi, hiçbir bilge insan, hiçbir cesur kimse ve düşünce Tanrıya karşı gelemez*”²⁰². Yaroslavl’ yakınlarında Moğol saldırısını beklerken başkentinin Moğolların eline düşüp ailesinin öldürüldüğü haberini alan Yaroslav Vsevolodoviç’in sızlanması da yine benzer bir tondadır²⁰³. Aralarında zaman farklı bulunan olayların anlatımında kendisini gösteren bu ortaklıklar aslında Z.V. Udal’tsova’nın değerlendirmesini destekleyen tespitler olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte bu benzerlikler sadece dinî metinler için değil, aynı zamanda doğrudan mücadeleleri tasvir eden ifadelerin içerisinde de yerleşmiş durumda olduğu görülür. Mesela XIV. yüzyılda kaleme alınan *İpatiev kroniği* içerisindeki ifadelerin *Voskrosenskaya kroniğine* geçişi ile bunun “Tsar’grad Hikâyesi”ndeki hali dikkat çekici bir örnek sunar:

Troitse-Sergieva yazması: также и отъ плача и рыдания градцкихъ людей и женъ и детей мнящесь небу и земли совокупитись и обоим колебаться и **не бе слышати другъ друга что глаголетъ совокупиша со ся вопли и крычания и плачь** , рыдания людей и стукъ дельными и звонъ клаколными в единъ зукъ и бысть²⁰⁴.

²⁰² PSRL XVIII, s. 56. *Nikon kroniği*nde bu ifadelere daha başkaları eklenmiştir. Bk. PSRL X, s. 107.

²⁰³ PSRL I, s. 464-465; PSRL XVIII, s. 57; PSRL X, s. 109.

²⁰⁴ *Povest’ o Tsar’grade*, s. 9-10.

İpatievskaya letopis': и бе батый у города , отроция его
обседаху градъ и не бе слышати от гласа кртипания
телегъ его²⁰⁵.

Voskrosenskaya letopis': и бысть град во обдръжании
велице не бе бо слышати во град другъ ко другу
глаголюща во скрипении телегъ его²⁰⁶.

Bu örnek ve daha başkaları²⁰⁷, “Tsar’grad Hikâyesi” içerisindeki kimi unsurların sadece dinî olarak değil, aynı zamanda edebî olarak da eski Rus edebiyatından beslendiği hususunda ciddi bir delil sunar. Bununla birlikte metin içerisindeki kimi hususlar, anlatının uluslararası edebiyat ile de yakından ilişkili olduğunu gösterir.

“Tsar’grad Hikâyesi”nin başında “Constantinopolis’in kuruluşu” başlıklı doğrudan doğruya Homer’in İlyada adlı eserinden veya buradaki bilgileri kullanan başka bir eserden alıntılanarak metnin içerisine giren²⁰⁸ bir metin bulunur. Orijinalinde farklı bir konsept içerisinde olsa da, metinde kartal ile yılan arasındaki mücadele zamanın ruhuna uygun bir hale getirilerek Hıristiyanlık-İslam mücadelesi formunda aktarılmıştır²⁰⁹. Buna göre yılanlara teslim olmuş vaziyette ölümü bekleyen kartalın yardımına insanlar koşar ve yılanı öldürürler. Burada anlatılmak istenen İstanbul’un İslama teslim olmasına karşın Hıristiyanlar tarafından yeniden kurtarılacağıdır²¹⁰. Bu açıdan bakıldığında kartalın yılanların eline geçmesi ile kastedilen İstanbul’un

²⁰⁵ *İpatievskaya Letopis'*, PSRL, Tom II, İzdannoe Arheografiçeskoyu Komissieyu, Sanktpeterburg 1843, s. 177.

²⁰⁶ PSRL VII, s. 145.

²⁰⁷ Bu konuda A.S. Orlov’un verdiği örneklere bk. A.S. Orlov, *Ob Osobennostyah Formı Russkih Voinskih Povestey*, s. 1-50.

²⁰⁸ Bk. Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 19-25; PSRL XXII/ I, s. 443-445; PSRL XII, s. 78-81. Bu kısım ile ilgili olarak ayrıca bk. *The Tale of Constantinople*, s. 108, 109 / 15. dn.

²⁰⁹ Bu hususa G. Öksüz ve F. Yapıcı da dikkati çekmişlerdir. Bk. G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul’un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 38-39.

²¹⁰ N.K. Gudzy, *History of Early Russian Literature*, s. 259; M.O. Skripil’, “‘İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 179; Z.V. Udal’tsova, “Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve”, s. 25.

Türklerin eline geçmesidir; ancak kent, sonrasında yine insanlar tarafından kurtarılacaktır. Metnin sonunda yer alan kehanet ise hikâyeyi tamamlar ve İstanbul'u kimin kurtaracağını açıklar:

“Bizim günahlarımızdan ötürü kanunsuz Mekmet güneşin altındaki her şeyden daha asil olan, evrenin her iki kısmını da idare eden, kibirli fatih Artakserks'i yenen, orduları sadece denizde değil karaların tümünde olan, muhteşem muzaffer Troya'yı yenen, 74 hükümdarın koruyucu Çarın tahtına oturdu. Uğursuz ile ilgili ortaya çıkan her şeyi bilen Partalı Mefodi ve Bilge Lvo'nun daha önce söyledikleri ve kentle ilgili işaretler ilerde etkisini kaybetmeyecek. Onların yazdıkları gibi: Rus soyu ilk önce tüm İsmailileri yenecek ve yedi tepeli kenti (=İstanbul) eski kanununa göre düzenleyecek, (ardından da) onların tahtına oturacak”²¹¹.

Karşılaştırmalı edebiyat incelemeleri bu kısmın Bilge Leo'nun kehanetlerinden esinlenilerek ortaya çıktığını göstermiştir²¹². Bu metnin doğrudan Grekçeden mi çevrildiği yoksa daha önce Rus edebiyatına girmiş bilgilerle²¹³ mi oluşturulduğu hususunu bir kenara koyacak olursak bu noktada bizim için önemli olan husus, kehanetin orijinalinde İstanbul'a hâkim olacak olan milletin “Sarı saçlı ırk” olarak gösterilmesine²¹⁴ karşın, metin yazarının “Sarı Saçlı ırk” tabirini silerek

²¹¹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 66; PSRL XXII/ I, s. 459-460; PSRL XII, s. 97.

²¹² M. Woltner, “Die altrussische Literatur im Spiegelbild der Forschung Teil V”, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, Vol.28/1, 1959, s. 201; M. de Dobbeleer and E. Russell, “Prophesying the Future, Reploetting the Past: The ‘Blonds’ the Last Constantine, and the Revision of the Fall of Constantinople in Russia and Greece”, *Geschichtstransformationen: Medien, Verhafren und Funktionalisierungen historischer Rezeption*, eds. S. Georgi et al., Bielefeld 2015, s. 474

²¹³ Pataralı Mefodi ve Bilge Leo'nun eserlerinin Ortaçağ Rusyası'nda bilinirliğine ilişkin bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami I”, s. 149-150.

²¹⁴ M. de Dobbeleer and E. Russell, “Prophesying the Future, Reploetting the Past”, s.469, 470. Bu kehanetin Osmanlı edebiyatına yansımaları ile ilgili olarak bk. K. Şahin, “Constantinople and the End Time: The Ottoman Conquest as a Portent of the Last Hour”, *Journal of Early Modern History*, Vol. 14/ 2010, s. 317-354.

yerine “Rus ırkı” tabirini eklemesidir²¹⁵. Daha önce N.K Gudzyi ve son zamanlarda M. de Dobbeleer bu tashihi III. Roma fikrinin bir ürünü olduğunu ifade etmiş ve “Tsar’grad Hikâyesi”ni Moskova’nın yarı resmi ideolojisini yansıttığını değerlendirmişlerdir²¹⁶. “Tsar’grad Hikâyesi”nin sonraki yıllarda III. Roma fikrinin temel kaynaklarından birisi hâline geldiği hususu açıklığa kavuşturulmuşsa²¹⁷ da metin içerisinde Moskova’nın III. Roma olduğuna işaret eden veya bunu sezinleten hiçbir tarafın bulunmaması, aksine Moskova yanlısı bakış açısının da hiçbir surette kendisini göstermemesi, anlatının doğrudan doğruya III. Roma perspektifinin eseri olduğuna ilişkin değerlendirmelere şüpheyle yaklaşılmasını gerektirir. Bunun aksine, metnin sonunda yer alan ifadeler, ilgili eklemeyi yapan kimsenin “Rus kimliği”ni yüceltir bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Metnin “Moskova ideali” ile bağlantısı sorununu ayrı bir incelemeye bırakıp yeniden temel meseleye dönecek olursak, “Constantinopolis’in kuruluşu” ve “Bilge Leo’nun kehaneti”nden esinlenerek ortaya çıkan bu kısımlar kadar uzun bir tercümenin metinde bulunmaması, her iki kısmın ana metinden ayrı bir uğraş ile anlatıya dâhil edildiği hususunu akla getirir. Metnin tamamının yer aldığı kaynaklardan *Nikon kroniği*nde anlatının içerisine, diğer versiyonlarda yer almayan bir

²¹⁵ M. de Dobbeleer and E. Russell, “Prophesying the Future, Reploetting the Past”, s. 472, 465.

²¹⁶ N.K. Gudzy, *History of Early Russian Literature*, s. 259, 261; M. de Dobbeleer and E. Russell, “Prophesying the Future, Reploetting the Past”, s. 464-465, 469, 470, 471, 472. Bu değerlendirme ile ilgili olarak ayrıca bk. M.O. Skripil, “‘İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 178. “Tsar’grad Hikayesi” ile III. Roma fikri arasındaki bağ ile ilgili daha başka değerlendirmeler için bk. N.N. Maslennikova, “İdeologičeskaya Bor’ba v Pskovskoy Literature v Period Obrazovaniya Russkogo Tsentralizovannogo Gosudarstva”, *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom VIII/ 1951, s. 200-202; K.K. Mamaev, “‘Videnie Tsar’gradskoe’ v ‘Povesti o Tsar’grade’ Nestora İskandera i ego interpretatsiya v Nekotorih Pamyatnikah Prikladnogo İskusstva”, *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom 22/ 1966, s. 342-343, 350-352; G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul’un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 34, 43-44.

²¹⁷ Metinde geçen kimi ifadelerin III. Roma fikrini savunan İvan Presvetov’un yazılarına etkisine dair bk. B. Unbegaun, “Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople”, s. 29; G. Dell’Agata, “A Proposito della Povest’ o Vzyatii Car’grada”, s. 64, 68.

“İmparatorlar listesi”nin eklenmiş olması²¹⁸ metne yapılan ekleme sürecinin XVI. yüzyıl ortalarına değin uzandığı²¹⁹ hususunu akla getirir²²⁰.

Öte yandan bu Grekçe edebiyat tesirinin sadece metnin başı ve sonunda değil, aynı zamanda metin içerisindeki değişik yerlerde de kendisini gösterdiği görülür. Öte yandan buna benzer bir diğer kısımda dolu yağışının “mandagözü”ne benzetilmesinin²²¹ İlyada’daki kimi satırlardaki benzer olduğunu E. İnanır dile getirmiştir²²². Kritovolos’un bu hadiseyi sadece bir sel olayı olarak değerlendirmesine²²³ karşın, metin yazarının yaşananları anlatırken bir yandan İlyada’daki edebî unsuru kullanması, “kentin üzerine karanlık çöktüğü”nü ifadeyle kentin akıbetine ilişkin ikinci bir kehanet daha ortaya koyması, “Tsar’grad Hikâyesi” yazarının Grek edebiyatına hâkimiyetinin epey ciddi seviyede olduğunu gösterir. Diğer taraftan metin içerisindeki kimi ifadelerin Grek edebiyatı ile ilişki içerisinde bulunduğu ve dahası kimi ifadelerde Grek edebiyatının klişelerinin kullanıldığı görülür²²⁴.

²¹⁸ PSRL XII, s. 81-83.

²¹⁹ M.D. Speranskiy’e göre metnin *Russkiy Hronograf 1512*’nin içine girmesi 1533’te gerçekleşmiştir. Bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 144, 151.

²²⁰ Bu husus, M.N. Speranskiy’in dikkati çektiği *Russkiy Hronograf* içerisinde yer alan metinler arasındaki geçişkenlik için de geçerlidir. Bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami II”, s. 203.

²²¹ Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi*, s. 58; PSRL XXII/I, s. 456; PSRL XII, s. 94.

²²² E. İnanır, *Rusların Gözüyle İstanbul*, Kitabevi yay., İstanbul 2013, s. 86.

²²³ *Kritovulos Tarihi*, s. 191, 193.

²²⁴ Mesela metin içerisinde İstanbul ile ilgili olarak “Konstantin zamanında kuruldu ve Konstantin zamanında yok oldu” tabirinin Kritovulos’un eserinde bulunması, ilgili tabirin Grekçe edebiyatının bir klişesi olduğunu gösterir. *Kritovulos Tarihi*, s. 257. Bu cümlelerin daha sonraki yıllarda Aeneas Sylvius Piccolomini’nin mektuplarından birinde de geçmesi, zamanında yaygınlık kazanmış bir söz olduğunu gösterir. İlgili mektuptaki ibare için bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest’ o Tsaregrade*, s. 130/ 86. dn.; G. Destunis, “Novoizdanniy Spisok’ Povesti o Tsar’grade”, s. 373. Ayrıca bk. *The Tale of Constantinople*, s. 22, 107/ 2 dn. M.N. Speranskiy, söz konusu ifadelerin daha başka Rus kaynaklarında da bulunduğunu ifade ediyorsa da buradaki bilgilerin “Tsar’grad Hikâyesi”ndeki ifadelerden etkilenmiş olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak karşımıza

Gerek “Tsar’grad Hikâyesi” anlatısının değişik versiyonlarında dinî içerikteki ifadeler arasındaki farklılıklar, gerekse ilgili kısımlardan kimilerinin Rus edebiyatındaki ifadelerle benzerliği, gerekse bu bilgilerin İstanbul’un fethi ile ilgili diğer kaynaklarda bulunmaması, söz konusu kısımların sonraki yıllardaki bir ekleme ile ham metne girdiği izlenimini vermektedir²²⁵. Metnin içeriğindeki kuvvetli dinî tona dikkati çeken G. Öksüz ve F. Yapıcı, bu ifadeleri “*eserin amacının Hıristiyanlara Tanrının doğru yolundan sapmamalarını, aksi takdirde başlarına felaketlerin gelebileceğini göstermek*” ile ilgili olabileceğini ifade etmişlerdir²²⁶. Bu yargı belirli açıdan geçerli olabileceksede, yazarın tutumunun bu noktada toplumsal bir ders vermektense çok siyasî maksatlı olduğu görülür. Yazar açık bir şekilde, uğranılan kaybı günahlarla ilişkilendirmekte ve yenilgiyi Tanrı’nın insanların üzerine verdiği bir ceza olarak görmektedir²²⁷. Bu dinî-siyasî maksadın kendisini İmparator

çıkarmaktadır. Yazarın ifadesi için bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 150/ 4. dn.

²²⁵ A.S. Orlov, temelde Nestor İskender tarafından yazılan bir metnin olduğunu, fakat bunun daha sonraki yıllarda dinî-siyasî bir tashih görmüş olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. A.S. Orlov’un görüşü için bk. M.O. Skripil’, “‘İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 168; G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul’un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 36. Bu görüş daha sonra G.P. Bel’çenko tarafından kaleme alınan (“K Voprosu sostave istoričeskoy povesti o vzyatii Tsar’grada”, *Sbornik Statey k Sorokaletiyu uçenoy deyatel’nosti akademik A.S. Orlova*, Leningrad 1934. Bu çalışmaya ulaşmak mümkün olmadı) makalede daha da geliştirilmiş ve sonraki bazı bilim adamları tarafından da kabul görmüştür. Bk. K.N. Grigor’yan, “İz İstorii Russko-Armyanskih Kul’turnih Svyazey X-XVII vekov”, *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, IX/ 1953, s. 332; N.A. Smirnov, “İstoričeskoe Znaçenie Russkoy ‘Povesti’ Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya”, s. 57-58; Z.V. Udal’tsova, “Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve”, s. 25; G. Dell’Agata, “A Proposito della Povest’ o Vzyatii Car’grada”, s. 63-64. Diğer yazarların bakış açılarının temelinde de bu vardır. Bk. M.O. Skripil’, “‘İstoriya’ o Vzyatii Tsar’grada Turkami Nestora İskandera”, s. 168, 177, 183; M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 142-143.

²²⁶ G. Öksüz ve F. Yapıcı, “Nestor İskender ve İstanbul’un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi”, s. 41.

²²⁷ Metin içerisinde İstanbul’un Türklerin eline geçmesi ile günahlar arasında bağ kurulmasına ilişkin satırlar M.N. Speranskiy tarafından bir araya getirilerek

ile ilgili ifadelerde de göstermiş olabileceği üzerinde durulabilir. Nitekim “Tsar’grad Hikâyesi” içerisinde İmparatorun ağzından aktarılan ve diğer kaynaklarda bulunmayan pek çok ifade, vatanperver ve vatani için hayatını feda etmekten çekinmeyecek bir İmparator imajı sunar²²⁸. Bu ifadeler, XI. Konstantin’in tebası tarafından sevilen bir kişi olması ile uyum gösterir ve bu uyum, metin içerisindeki kayıtların bazılarının metnin orijinalinde de bulunduğuna ilişkin bir öngörü sağlar. Bununla birlikte M.N. Speranskiy’in dikkati çektiği üzere, metinde ortaya konan bu perspektifin XV. yüzyıl Rus savaş anlatılarında kişilerin öne çıkmasına ilişkin misallere²²⁹ de uygunluk arz etmesi, metin içerisinde İmparator ile ilişkili konuşma kısımlarının da Rus edebiyatının bir ürünü olarak anlatıya sonradan yapılan eklemelerle ortaya çıktığını düşündürür. Diğer taraftan, uzun dua alıntılarının XVI. yüzyıl savaş anlatılarında bir gelenek haline gelmiş olmasına ve metin içerisindeki Ortodoksluk için mücadele etmek vurgusunun diğer Rus anlatılarına benzerliğine dikkat edilecek olunursa²³⁰, metindeki bu Rus edebiyatı ile ilişkili eklemelerin sadece Patrik ile ilgili kayıtlar ile İmparator’un içinde bulunduğu uzun diyalogları değil, aynı zamanda dinî hususları da kapsadığı neticesi çıkar. Bu açıdan bakıldığında M.N. Speranskiy’in işaret ettiği bir kaydın, daha önceki yıllarda Rusça’ya tercüme edilmiş Ellinskiy Letopisets’de bulunuyor olması²³¹, pek şaşırtıcı bir durum arz etmez.

Rus edebiyatına yetkin bir kimsenin tashihi neticesinde metin içerisine girdiği anlaşılan bu ekleme bilgilerin genel olarak siyasî bir yön taşıdığı görülmektedir. Metnin başında yer alan “İstanbul’un kuruluşu” kısmı ile “Bilge Leo”nun kehanetlerinin metin içerisine eklenmesinin ise üçüncü bir aşamada ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

değerlendirilmiştir. Bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 145-146.

²²⁸ M.N. Speranskiy’in değerlendirmesine de bk. M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 146.

²²⁹ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 144; M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami II”, s. 224-225.

²³⁰ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami I”, s. 146.

²³¹ M.N. Speranskiy, “Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar’grada Turkami II”, s. 204.

Bu üçüncü revizyonu yapan kişinin ilgili kısımlarda yer alan kimi Grekçe tabirlere dokunmaması²³², kimi yerlerde de terimleri Rusçalaştırması²³³, bu kişinin Grekçeye yetkin bir kimse olduğunu gösterir. O, metin içerisinde İstanbul'a yardım gönderebilecek topluluklar arasında Rusların hiçbir şekilde zikredilmemesine²³⁴ veya en azından Rusların herhangi bir yardımlarının olmamasını meşru gösterebilecek bir savunuya girişilmemesine karşın, gerek anlatının başında yer alan "Constantinopolis'in kuruluşu" gerekse "Bilge Leo"nun kehanetleri kısmında Rus kimliğini öne çıkarır. *Nikon kroniği*nde eklenen Bizans İmparatorları listesi ise bu revizyonun dördüncü kuşağını temsil etmektedir. Bunu, metnin ilerleyen yıllarda şeklinin değişmesi aşaması takip eder ki çalışmamızı alakadar etmeyen bu husus M.N. Speranskiy tarafından son derece yetkin bir şekilde incelenmiş ve sonuçları ile birlikte ortaya konmuştur²³⁵.

Sonuç

²³² Mesela Asya ve Afrika yerine yazar *Asiyu i v Liviyu* der ki buradaki Libya tabiri Grek coğrafi literatüründe Afrika'yı karşılamak üzere kullanılıyordu. *The Tale of Constantinople*, s. 22, 108/ 5 dn. Öte yandan Heliopolis kent ismini ise Güneş şehri şeklinde karşılar ki bunun doğrudan Grekçeden tercüme edildiği açıktır. Bk. *The Tale of Constantinople*, s. 28/ 22 dn. G. Destunis ise Mora'yı ifade etmek üzere kullanılan "Amorey" tabirine dikkati çeker ki bu kelimenin doğrudan Grekçeden (ο Μωρεαζ) alındığı görülmektedir. Bk. G. Destunis, "Novoizdaniy Spisok' Povesti o Tsar'grade", s. 373.

²³³ Kaydın alıntılındığı metinlerde Truvalılar ile Frigler arasındaki mücadeleler anlatılıyorsa da "Tsar'grad Hikâyesi"nde Frigler yerine "Latinler" manasına gelen "Fryagi" tabiri kullanılmıştır. Bu basit bir imla hatası olarak değerlendirilebilecekse de yanlışlık, metnin bir kişinin bilgilerine dayanmaktan çok belirli bir metinden çevrildiğine işaret eder. Bk. İ.İ. Sreznevskiy, *Povest' o Tsaregrade*, s. 103/ 9. dn.; *The Tale of Constantinople*, s. 22, 108/ 6. dn. İlerleyen satırlarda yazarın benzer bir hataya düşmemiş olması da dikkate değerdir. Bk. *The Tale of Constantinople*, s. 26, 108/ 22 dn.

²³⁴ Oysaki Bizans İmparatorluğundan dış dünyaya gönderilen yardım çağrılarının hedeflerinden birisi de Rusya idi. Bk. S. Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, s. 91-92.

²³⁵ M.N. Speranskiy, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami II", s. 188-225.

“Tsar'grad Hikâyesi” okunduğunda ilk değerlendirmede yekpare bir metin izlenimi verse de detaylı incelemeler ve dikkatli bir okuma süreci, anlatının birkaç parçanın “ustaca” birleştirilmesi ile oluştuğunu göstermektedir. Metin içerisinde hiçbir zaman, anlatan kişinin kendisini mücadelelerle ilişkilendirmemesi, esas itibari ile metnin orijinal halinin duyumlara dayandığı konusunda ciddi bir izlenim uyandırır. Bununla birlikte metin içerisindeki bilgiler, bu duyuların da çeşitli olduğuna işaret etmektedir. Mesela Mesoteikhon'da gerçekleşen mücadelelerin canlı anlatımının diğer kaynaklarla uyumu, metnin orijinal hâlinin burada bulunmuş kimselerin aktardıklarını içerdiğine işaret eder. Buna mukabil bir de kuşatma içerisinde kentte bulunmadığı bilinen İmparatoriçe ve Patrik'in varlığından bahsedilmesi, bunlardan bahsedilen diğer kaynaklarda olduğu gibi, “Tsar'grad Hikâyesi”nin kaynaklarının her zaman görgü tanıklarına dayanmadığını, halk söylencelerinin de esere dâhil edildiğine işaret eder. Bunun yanında bir de ilerleyen yıllarda bizzat Rusya'da yapıldığı anlaşılan bir diğer eklemenin varlığı da gözlemlenmektedir. Bu eklemeler elbette Rusya'nın kabuk değiştirmesinden bağımsız değildir. XV. yüzyılın ortalarından beri dışa açılma süreci içerisine girmiş olan Rusya XVI. yüzyıl ile birlikte uluslar arası bir kimliğe adım atarken bu aynı zamanda onu geçmiş yılları da daha farklı bir şekilde değerlendireceği bir sürece doğru itiyordu. Daha önceki yıllarda Constantinopolis'in düşüşünü cılız bir takım haberlerle geçiren yeni yazarlar artık Bizans'ın başkentinin düşüşüne siyasî bir takım yükler de yüklüyor ve onu kendi siyasî kurgularının içerisinde bir yere oturtuyorlardı. Bu kurgu içerisinde Türkler ve onların devleti Ortodoksluğun başkenti olan İstanbul'u zapt eden bir devlet olarak beliriyor ve Sultanları Mehmet de çeşitli olumsuz sıfatlar içerisinde bir kimlikle beliriyordu. Tüm bu hususları bir arada değerlendirecek olursak “Tsar'grad Hikâyesi”nin değişik zaman aralıkları içerisinde farklı eklemeler gördüğünü şu şekilde bir süreç ile izah etmek mümkündür:

I. İstanbul'un Türkler tarafından kuşatıldığı sırada kentte bulunan bir kısım insanların tanıklıkları ile kentte bulunmayıp yaşananlarla ilgili duyumlara sahip kimselerin anlattıklarına dayanan muhtemelen

Ortodoks asıllı bir kişi tarafından XV. yüzyılın sonlarında Grekçe olarak kaleme alınan ve ardından 1500'lerin başında Rusçaya tercüme edilen ham "Tsar'grad Hikâyesi"

II. Ham metin içerisinde, muhtemelen Novgorod ve çevresindeki sahada yaşayıp Rus dinî edebiyatına kusursuz derecede hâkim bir kişi tarafından Rus edebiyatının dinî ve edebî parçalarının eklenmesi süreci

III. Grekçeden Rusça'ya çevrilerek metne eklenmiş "Constantinopolis'in kuruluşu" ve "Kehanet" kısımları ile sadece Troitse-Sergieva manastırındaki yazmaya özgü, mürekkep analizi ile kronolojik bir yere sabitlendirilemeyen bir zamanda yapılmış ekleme.

"Tsar'grad Hikâyesi"nin tabakalanma sistemini en iyi şekilde gösterdiğini düşündüğümüz üç aşama, metnin zaman içerisinde bir tarihî vesikadan edebî bir esere dönüşümüne de işaret eder. Bu açıdan bakıldığında, "Tsar'grad Hikâyesi"nin okunmasında sadece kuşatma ile ilgili somut bilgilerinin dikkate alınmasının anlatının orijinaline en yakın bir okumayı beraberinde getireceği anlaşılmaktadır. Belki ileride, daha önce N.A. Smirnov'un teşebbüs ettiğine²³⁶ benzer bir metnin *restitüsyonu* denemesi, gerek *Troitse-Sergieva yazması* gerekse *Russkiy Hronograf 1512, Voskrosenskiy ve Nikon kroniklerindeki* metinler arası bir karşılaştırma ile yeniden ele alınabilirse metnin orijinaline yakın hâli yeniden kurgulanabilecektir.

Kaynakça

Kaynaklar

16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, hazırlayan Ş. Baştav, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara 1973.

"Angelo Giovanni Lomellino", 1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 157-162.

²³⁶ N.A. Smirnov, "İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy 'Povesti' Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya", s. 62-66.

Bir Yeniçeri'nin Hatıratı, çeviren ve yayıma hazırlayan K. Beydilli, Tataav yay., İstanbul, 2003

"Dlugosz", A. Petrusi, İstanbul'un Fethi, C.3 (*İstanbul'un Fethine Dair Neşredilmemiş ve Az Bilinen Metinler*), tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen M.H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004, s. 164-171.

"Dotti", A. Pertusi, İstanbul'un Fethi, C.2, (*İstanbul'un Fethi Dünyadaki Yankısı*), tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen M.H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004, s.1-3.

Ducae, "Historia Byzantina", *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Bonnae 1834.

Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VI. Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü yay., İstanbul 1956.

Francis, *Şehir Düştü! Bizanslı tarihçi Francis'den İstanbul'un Fethi*, çev. K. Dinçmen, İletişim yay., İstanbul, 1992.

"Giovan Maria Angioiello", *Fatih'in İçoğlanı Anlatıyor Fatih Sultan Mehmet*, çev. P. Gökbar, Profil yay., İstanbul 2011.

Hoca Sâdeddin Efendi, *Tacüt Tevarih*, C.2, hazırlayan İ. Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1992.

Holmogorskaya Letopis', Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom. XXXIII, Akademiya Nauk SSSR, İzdatel'stvo Nauka, Leningrad 1977.

İpatievskaya Letopis', Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom II, İzdanoe Arheografiçeskoyu Komissieyu, Sanktpeterburg 1843

İzbornik Slavyanskih i Russkih Soçineniy i Statey Vnesennih v Hronografi Russkoy Redektsii, sobral i İzdal A. Popov, Tipografii A.İ. Mamontova, Moskva 1869.

Kemal, *Selâtin-nâme*, Haz. Necdet Öztürk, TTK yay., Ankara 2001.

Kritovulos Tarihi 1451–1467, çev. A. Çokana, Heyamola yay., İstanbul 2013.

Laonici Chalcocondylae, "Historiarum Libri Decem", *Corpus Scriptorum Historiae*, Bonnae 1843.

“Laonicus Chalcocondylas”, *1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 51-68.

Lavrent'evskaya Letopis', Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom I, İzdannoe Arheografiçeskoyu Komissieyu Akademii Nauk SSSR, Leningrad 1927.

Letopisniy Sbornik, İmenuemiy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom X, İzdannoe Po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1885.

Letopisniy Sbornik, İmenuemiy Patriarşeyu ili Nikonovskoyu Letopis'yu, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom XI, İzdannoe po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1897.

Letopisniy Sbornik, İmenuemiy Patriarşeyu ili Nikonovskoyu Letopis'yu, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom XII, İzdannoe po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1901.

“Mihail Ducas”, *1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 69-140.

Müneccîmbaşı, *Camiü'd Düvel*, hazırlayan A. Ağırakça, İnsan yay., İstanbul 1995.

Nestor-İskender, *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)*, çev. G. Öksüz ve F. Yapıcı, Heyamola yay., İstanbul 2014.

Nicolo Barbaro, *Konstantiniye'den İstanbul'a*, çev. M. Tan, Moralite yay., İstanbul 2007.

Novgorodskaya Pervaya Letopis', *Starşego i Mladşego İzvodov*, pod redaktsey A.N. Nasonov, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva–Leningrad 1950.

Pius, *Cosmographia seu Asiae Europaeque Descripto*, Parhisii 1509.

Prodoljenie Letopisi po Voskresenskomu Spisku, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom VIII, İzdannoe po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1859.

“Ruhî Târihi”, neşreden H.E. Cengiz, Yaşar Yücel, *Belgeler*, C.XIV/18, 1992, s. 359-472.

Russkiy Hronograf Çast Pervaya: Hronograf Redaktsii 1512 goda, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom XXII, İzdnannoe po Visoçayşemu Poveleniyu İmperatorskoyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1911.

Russkiy Hronograf Çast Vtoroya: Hronograf Zapadno-Russkoy Redaktsii, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom XXII/II, İzdnannoe po Visoçayşemu Poveleniyu İmperatorskoyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1914.

“Sakızlı Leonado”, *İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s. 13-50.

Simeonovskaya Letopis', Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom Vosemnadtsatıy, İzdnannoe Po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1918.

Sofiyskiya Letopisi, PSRL, Tom VI, İzdnannoe po Visoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1853.

“Tâci Beg-zâde Cafer Çelebi”, A. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, C.2, (İstanbul'un Fethi Dünyadaki Yankısı), tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen M.H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004, s. 133-144.

Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, Çev.Necdet Balta, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.

The Tale of Constantinople (Of It's Origin and Capture by the Turks in the Year 1453 by Nestor-Iskander), translated and Annotated by W.K. Hanak and M. Philippides, Aristide D. Caratzas Publisher, New Rochelle 1998.

Travels to Tana and Persia by Josafa Barbaro and Ambrogio Contarini, Translated from Italian by W. Thomas, Hakluyt Society, London 1890.

Tursun Bey, *Fetih Babası Fatih'in Tarihi*, haz. M. Tulum, Kapı yay., İstanbul 2013.

“Zorzi Dolfin”, *1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet*, derleyen ve İngilizceye çeviren J.R. Melville Jones, Türkçeye çeviren C. Tomar, Yayına hazırlayan M. Daş, Yeditepe yay., İstanbul 2008, s.151-156.

Araştırmalar

ACAR, S., "Rus Nokta-i Nazarından İdeal bir Hükümdar Örneği Olarak Fatih Sultan Mehmed", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y. 4/ S. 2, 2019, s. 1-22.

AK, M. BAŞAR, F., *İstanbul'un Fetih Günlüğü*, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2015.

AYKUT, A., "İvan Perevetov ve Sultan Mehmed Menkıbesi", *Belleten*, C. 46/ 184, 1982, s.861-882

ALEF, G., "Muscovy and the Council of Florence", *Slavic Review*, Vol.20/ 3, 1961, s. 389-401.

ANASYAN, A.S., "Armyanskie Hronisti o Padenii Konstantinopolya", *Vizantiyskiy Vremennik*, Tom VII/ 1953, s. 444-446.

ANDRIOPOULOU, S., *Diplomatic Communication between Byzantium and the West under the Late Palaiologoi (1354-1453)*, Unpublished Ph.D. thesis, The University of Birmingham, 2010.

ARNAKİS, G.G., "The Grek Church of Constantinople and the Ottoman Empire", *Journal of Modern History*, Vol.24/ 3, 1952, s. 235-250.

Arranz del Riego, I., *Estudio y Edición Interlineal del 'Relato sobre la toma de Constantinopla a partir de los manuscritos HM. 281, HM. 280 y H.M. 282*, Tesis Doctoral, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2014.

Arşimandrit Leonid, "Önsöz yerine", *İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)*, çev. G. Öksüz ve F. Yapıcı, Heyamola yay., İstanbul 2014, s. 11-15.

AYKUT, A., "Batu Han'ın Rusya Seferi ile İlgili Ryazan'ın Batu Han Tarafından Yakılıp Yıkılması Hikayesi", *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.XIII/S.1-2, 1987, s. 1-13;

AZBELEV, S.N., "K Dativovke Russkoy Povesti o Vzyatii Tsar'grada Turkami", *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom X/ 1961, s. 334-337.

BEGUNOV, Yu.K., "Drevnerusskoe Opisaniye Derbenta i Şirvana", *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom 21/ 1965, s. 126-131.

Cherniavsky, M., "The Reception of the Council of Florence in Moscow", *Church History*, Vol.24/ 4, 1955, s. 347-359.

de Dobbeleer, M. and Russell, E., "Propheying the Future, Reploetting the Past: The 'Blonds' the Last Constantine, and the Revision of the Fall of

Constantinople in Russia and Greece”, *Geschichtstransformationen: Medien, Verhafren und Funktionalisierungen historischer Rezeption*, eds. S. Georgi et al., Bielefeld 2015, s. 461-479.

Dell'Agata, G., “A Proposito della Povest' o Vztatii Car'grada”, *Europa Orientalis*, Vol.9/1990, s. 59-79.

DESTUNİS, G., “Novoizdanniy Spisok' Povesti o Tsar'grade”, *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosveşçeniya*, Çast CCXLIX/ 1887, s. 366-383.

DUYÇEV, İ., “O Drevnerusskom Perevode 'Rıdaniya' Ioanna Evgenika”, *Vizantiyskiy Vremennik*, Tom XII/ 1957, s. 198-202.

EMECEN, F.M., *Fetih ve Kıyamet 1453*, Timaş yay., İstanbul 2014.

FONKİÇ, B.L., “Ioann Evgenik i ego 'Monodiya na Padenie Konstantinopolya'”, *İssledovaniya Po Greçeskoj Paleografi i KodikologiiIV-XIX vv.*, Rukopisnie Pamyatniki Drevney Rusi, Moskva 2014, s. 491-511.

GRİGOR'YAN, K.N., “İz İstorii Russko-Armyanskih Kul'turnih Svyazey X-XVII vekov”, *Trudi Otdela Drevnerusskoj Literaturı*, Tom IX/ 1953, s. 323-336.

GUDZY, N.K., *History of Early Russian Literature*, The Macmillan Company, New York 1949.

HANAK, W.K. and Philippides, M., “Introduction”, *The Tale of Constantinople (Of It's Origin and Capture by the Turks in the Year 1453 by Nestor-Iskander)*, translated and Annotated by W.K. Hanak and M. Philippides, Aristide D. Caratzas Publisher, New Rochelle 1998, s. 1-20.

ISOAHO, M., *The Image of Aleksandr Nevskiy in Medieval Russia: Warrior and Saint*, Brill Publishing, Leiden-London 2006.

İNALCIK, H., “The Status of the Grek Orthodox Patriarch under the Ottomans”, *Turcica*, Vol. 21-23/ 1991, s. 407-436.

İNANIR, E., *Rusların Gözüyle İstanbul*, Kitabevi yay., İstanbul 2013.

KAPICI, Ö., “Tsargrad'ın Düşüşü, Moskova'nın Yükselişi: Çarlık Dönemi Rus Tarihyazımında 1453 Üzerine Apokaliptik Anlatılar, Mesihanik Söylemler ve Oryantalistik Betimlemeler”, *Halil İnalçık Armağanı III*, ed. A. Özcan, Doğu Batı yay., İstanbul İstanbul 2017, s.23-61

KUÇKİN, V.A., “Russkiy Puteşestvennik v Azerbaydjane v Pervoy Polovine XV veka”, *Voprosı İstorii*, No. 3/ 1965, s. 204-205.

LİHAÇEV, D.S., "Povest' o Razorenii Ryazani Batiem", *Hudojetsvennaya Proza Kievskoy Rusi XI-XIII vekov*, Moskva 1957, s. 358-366.

_____, "Povesti Russkih Poslov kak Pamyatnik Literaturi", *Puteşestviya Russkih Poslov XVI-XVII vv.*, red. D.S. Lihaçev, Rossiyskaya Akademii Nauk i izdatel'stvo Nauka, Sanktpeterburg 2008, s. 319-346.

_____, *Stanovlenie Russkoy Literaturı XI-XVII vekov*, izdatel'stvo Sovremennik, Moskva 1987.

MAJESKA, G., "Russian Pilgrims in Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 56/ 2002, s. 93-108.

_____, *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Dumbarton Oaks Publication, Washington 1984.

MAMAEV, K.K., "'Videnie Tsar'gradskoe' v 'Povesti o Tsar'grade' Nestora İskandera i ego İnterpretatsiya v Nekotorih Pamyatnikah Prikladnogo İskusstva", *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturı*, Tom 22/ 1966, s. 342-352.

MASLENNİKOVA, N.N., "İdeologiçeskaya Bor'ba v Pskovskoy Literature v Period Obrazovaniya Russkogo Tsentralizovannogo Gosudarstva", *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturı*, Tom VIII/ 1951, s. 187-217.

MCCRONE, W.C. and MCCRONE, L.B., "The Vinland Map Ink", *The Geographical Journal*, Vol. 140/ 2, 1974, s. 212-214.

MEŞÇERSKİY, N.A., "Drevnerusskaya Povest' o Vzyatii Tsar'grada Fryagami v 1204 godu", *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturı*, Tom X/ 1961, s. 120-135.

MEYENDORF, J., "Was there ever a Third Rome? Remarks on the Byzantine Legacy in Russia", *Rome-Constantinople-Moscow Historical and Theological Studies*, St Vladimir Seminary Press, New York 2003, s. 131-149.

MİJATOVİCH, C., *Constantine The Last Emperor of the Greeks or the Conquest of Constantinople by the Turks (A.D. 1453)*, London 1892.

NİCOL, D.M., *Bizans'ın Son Yüzyılları 1261–1453*, çev. B. Umar, İstanbul 2003.

ORLOV, A.S., *Ob Osobennostyah Formı Russkih Voinskih Povestey (Konçaya XVII v.)*, izdanie İmperatorskago Obşçestva İstorii i Drevnostey Rossiyskih pri Moskovskom Universitete, Moskva 1902.

ÖKSÜZ, G. ve YAPICI, F., "Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi", *Bilig*, S.76/2016, s. 33-57.

ÖKSÜZ, G., "XVI. Yüzyıl Rus Edebiyatında 'Fatih Sultan Mehmet Menkıbesi", *Gazi Akademik Bakış*, C.6/ S.12, 2013, s. 333-346.

ÖZCAN, A.T., "Novgorod I Kroniğinde İstanbul'un Latinlerce İşgali ile İlgili Kayıtlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV/ I, 2009, s. 101-116.

_____, "Papaz Daniil'in XII. Yüzyılda İstanbul ile Kudüs Arasında Yaptığı Yolculuk", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXIV/ 2, 2009, s. 69-84.

PAINTER, G.D., "The Matter of Authenticity", *The Geographical Journal*, Vol. 140/ 2, 1974, s. 191-194.

Pamir-Dietrich, A., "13th-15th Century Russian Accounts of Constantinople and their Value as Historical Sources", *Russian Literature*, Vol. LX/ II, 2006, s. 227-239.

PERTUSİ, A., *İstanbul'un Fethi*, C.I (Çağdaşlarının Tanıklığı), tercüme eden ve tamamlayıcı bilgileri ekleyen M.H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 2004.

PHİLİPPİDES, M. and HANAK, W.K., *The Siege and the Fall of Constantinople in 1453 Historiography, Topography and Military Studies*, Ashgate Publishing 2011.

POPOV, A., *İstoriko Literaturniy Obzor Drevne Russkih Polomiçesкой Soçineniy Protiv Latinyan XI-XV v.*, Moskva 1875.

RUDAKOV, V.N., *Mongolo-Tatarı Glazami Drevnerusskih Knjnikov Seredinı XIII-XV vv.*, İzdatel'stvo Kvadriga, Moskva 2009.

RUNCİMAN, S., *Konstantinopolis Düştü 29 Mayıs 1453*, çev. D. Türkömer, Doğan Kitap, İstanbul 2011.

SETTON, K.M., *The Papacy and the Levant (1204–1571)*, Vol. II, The American Philosophical Society, Philadelphia 1987.

SEVCENKO, I., "Byzantium and the Eastern Slavs after 1453", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 2/ 1, 1978, s. 5-25.

SKRİPİL', M.O., "'İstoriya' o Vzyatii Tsar'grada Turkami Nestora İskandera", *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturı*, Tom X/ 1954, s. 166-184.

SMİRNOV, N.A., "İstoriçeskoe Znaçenie Russkoy 'Povesti' Nestora İskandera o Vzyatii Turkami Konstantinopolya v 1453 g.", *Vizantiyskiy Vremennik*, Tom VII/ 1953, s. 50-71.

SOBOLEVSKIY, A.İ., *Perevodnaya Literatura Moskovskoy Rusi XIV-XVII vekov*, izvestiya Otdeleniya Russkogo Yazıka i Slovesnosti İmperatorskoy Akademii Nauk, Sanktpeterburg 1903.

_____, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami (1453) v Russkoy Pis'mennosti XVI-XVII vekov" *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom X/ 1954, s. 136-165.

_____, "Povesti i Skazaniya o Vzyatii Tsar'grada Turkami (1453) v Russkoy Pis'mennosti XVI-XVII vekov" *Trudi Otdela Drevnerusskoy Literaturi*, Tom XII/ 1956, s. 188-225.

SREZNEVSKIY, İ.İ., "Povest' o Tsaregrade", *Uçenie Zapiski Vtorogo Otdeleniya İmperatorskoy Akademii Nauk*, Kniga I/III, 1854, s.99-137.

ŞAHİN, K., "Constantinople and the End Time: The Ottoman Conquest as a Portent of the Last Hour", *Journal of Early Modern History*, Vol. 14/ 2010, s. 317-354.

ŞAKİROĞLU, M.H., "Fatih Sultan Mehmet'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.25/1981, s. 211-219.

UDAL'SOVA, Z.V., "Kiev and Constantinople: Cultural Relations before the Thirteenth Century", *The 17th International Byzantine Congress*, New York 1986, s. 399-419.

_____, "O Vnutrennih Priçinah Padeniya Vizantii v XV veke", *Voprosi İstorii*, No. 7/ 1953, s. 102-120.

_____, "Otkliki na Zavoevanie Konstantinopolya Turkami v Russkom Gosudarstve", *Vizantiyskiy Vremennik*, Tom 38/ 1977, s. 19-29.

UNBEGAUN, B., "Les Relations Vieux-Russes de la Prise de Constantinople", *Revue des etudes slaves*, Vol. 9/ 1-2, 1929, s. 13-38.

WOLTNER, M., "Die altrussische Literatur im Spiegelbild der Forschung, Teil V", *Zeitschrift für Slavische Philologie*, Vol.28/ 1, 1959, s. 190-211.

